

ЛИСТИ ДО ІВАНА ФРАНКА ТА СТАТТЯ ПРО НЬОГО РОМАНА СЕМБРАТОВИЧА

Яким ГОРАК

*Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка,
кафедра теорії музики,
вул. О. Нижанківського, 5, Львів, 79005, Україна,
e-mail: yakym.horak@gmail.com*

У статті розкрито взаємини Івана Франка з Романом Сембратовичем (1876–1906) – українським журналістом, редактором, видавцем та громадським діячем. Листування свідчить, що початок цих взаємин належить до гімназійних років Р. Сембратовича, коли він уперше зацікавлюється Франковими творами і виданнями. Епістолярний діалог триває під час навчання Р. Сембратовича у Віденському університеті. Маючи як журналіст доступ до німецькомовних видань у Відні, він сприяє полагожденню Франкових видавничих справ в австрійській столиці. На документальній основі з'ясовано дати їх особистих зустрічей тут. 1901 р. Р. Сембратович почав видавати у Відні німецькомовний часопис “X-Strahlen”, присвячений українській справі, і залучив до співпраці І.Франка, який здійснив кілька публікацій у цьому виданні. Р. Сембратович опублікував у цьому журналі свою статтю про літературну творчість І.Франка. Р. Сембратович залучив І.Франка також до співпраці у часописі “Ruthenische Revue”, який почав видавати у спілці з українцями у Відні. Документально розглянуто непорозуміння, які виникли між І. Франком і редакцією часопису, а також причини його негативного ставлення до цього часопису. Дано характеристику Франкової критичної оцінки діяльності Р. Сембратовича. Разом зі статтею опубліковано 22 листи Р. Сембратовича до Івана Франка та повний текст його німецькомовної статті “Іван Франко (літературна характеристика)” з українським перекладом.

Ключові слова: Роман Сембратович, Відень, українське студентське товариство “Січ” у Відні, “Die Zeit”, “X-Strahlen”, стаття “Iwan Franko. Ein literarisches Charakterbild”, “Ruthenische Revue”, Іван Тивонович, історія заснування “Ruthenische Revue”, “Le Tsarisme et l’Ukraine”, Б’єрнстєрне Мартініус Б’єрнсон, листи.

До широкого кола знайомих Івана Франка належав Роман Олександрович¹ Сембратович (1876–1906) – український журналіст, редактор, видавець, громадський

¹ В існуючих довідкових джерелах по-батькові Романа Сембратовича не вказується. За “Історичним шематизмом Перемишльської єпархії з включенням Апостольської адміністрації Лемківщини (1928–1939)” Дмитра Блажейовського (Київ: Каменяр, 1995. С. 382) вдалося з’ясувати, що парохом Нового Села (повіт Чесанів) упродовж 1871–1901 років був Олександр Сембратович (1834–1902). Висвячений 1870 року, до 1876 року вів адміністраторство у Монастирці (повіт Ліско), а впродовж 1876–1878 – у Дубецьку (повіт Березів). У 1901–1902 роках був парохом у Доброхостеві Дрогобицького повіту, де й помер.

діяч. За неповних 30 років життя він зарекомендував себе відданим українській справі і як журналіст та видавець дещо зробив у справі презентації України в Європі та світі. Не маючи для цього належного досвіду і глибини освіти, Р. Сембратович не цурався поради й допомоги авторитетніших людей, навіть з певною самопопеченням бажав розпочати ним діло передати в їхні досвідченіші руки для успіху та якості ведення справи. До таких авторитетів, без сумніву, належав Іван Франко, з яким Р. Сембратович мав інтенсивний особистий і епістолярний діалог упродовж другої половини свого життя. Документами їхнього спілкування є збережені у Франковому архіві 22 листи Романа Сембратовича до Івана Франка періоду 1892–1905 років, які не були ще об'єктом спеціального дослідження і публікації. Листи І. Франка до Р. Сембратовича до нас не дійшли, та з листів останнього нема сумніву, що такі були.

Роман Сембратович – виходець із родини священика з Нового села (тепер на території Польщі). Щодо освіти Р. Сембратовича, сучасні дослідники подають місцем його навчання українську Перемишльську гімназію [12, с. 271], тим часом як у спогадах про І. Франка і в листах Р. Сембратовича до письменника місцем здобуття ним освіти вказано Самбірську класичну гімназію з польською мовою навчання. Цілком імовірно, що Р. Сембратович міг навчатися в обох, переходячи з одної в іншу. Уже під час навчання юнак виявив організаторський хист і причетність до українського руху, заснувавши читальню “Просвіти” у Яворові.

До років навчання належать його перші контакти з Іваном Франком. 24 вересня 1892 року датований перший відомий нам лист до письменника шістнадцятилітнього гімназиста. Цей лист, судячи зі змісту, – уже не перший з листів Р. Сембратовича до І. Франка, однак попередні до нас не дійшли. У тексті листа згадано, що 15 липня 1892 року відбулася його зустріч з І. Франком, але невідомо чи вона була першою, чи була їх особистим знайомством. Автор листа скаржиться на те, що не отримує регулярно журналу “Народ” і просить надсилати його, разом із перерахованими тут же працями Михайла Драгоманова (“Австро-руські спомини”, які видавав І. Франко у серії “Літературно-науковій бібліотеці”, “Шістсот років Швейцарської спілки” тощо). З цих запитів юнака можна констатувати його симпатії до очолюваного тоді І. Франком радикального руху, а також великий інтерес до видань як творів письменника, так і здійснених за його участю. Про вплив видавничої діяльності і творчості І. Франка на гурток молодих гімназистів Самбірської класичної гімназії, до якого належав Р. Сембратович, свідчить і фрагмент спогадів про І. Франка Степана Барана: “Його [Франка. – Я. Г.] твори, що до того часу появлялися друком, наш гурток мав в цілості, і ми їх усі читали. На нас, старших гімназистів, Франко справляв враження духового велетня, і його вплив на формування нашого світогляду був безперечний. З цього тодішнього нашого гуртка в Самборі вийшли д-р Степан Томашівський, український історик і професор Краківського університету, Роман Сембратович, перший професійний український журналіст у чужинецькій пресі і видавець та редактор “Ruthenische Revue” у Відні, та письменник о. Юрій Кміт” [10, с. 640].

Після закінчення гімназії Р. Сембратович продовжив навчання на правничому факультеті Віденського університету. Тут він брав активну участь в українському русі

у Відні: входив до українського студентського товариства “Січ”, працював у робочому товаристві “Родина”. Р. Сембратович набув у Відні слави журналіста: він запрошений на постійну роботу в “Neues Wiener Journal”, був віденським кореспондентом німецького “Franfurkt Zeitung”, його статті з’являлися у датському часопису “Politiken”, який редагував літературознавець Георг Брандес.

У Відні Р. Сембратович не припиняв епістолярного спілкування з І. Франком. З листів Р. Сембратовича до письменника від 16 листопада 1897 року, 7 лютого 1898 року, 17 і 20 квітня 1899 року випливає, що він переписував у віденських бібліотеках необхідні І. Франкові для роботи рукописи, залучаючи не раз для допомоги і М. Кордубу.

Тоді відбувалися й особисті зустрічі обох діячів, особливо під час візитів І. Франка до Відня. Зокрема, Марко Черемшина у “Фрагменті моїх спогадів про Івана Франка” згадував про організацію взимку мітингу у Відні за участю найвизначніших і найавторитетніших українців для висвітлення наслідків польського господарювання у Східній Галичині. М. Черемшина писав: “До комітету [з організації мітингу. – Я. Г.] увійшли були мої приятелі Роман Сембратович, Іван Саноцький, В. Загайкевич, М. Пасічник і я, і постановлено запросити як бесідників Івана Франка та Андроника Могильницького з Галичини, з Відня – Пернерсторфера і Шугмаєра; [...] Особисто з нас знав Франка тільки Роман Сембратович і тому виделегували ми його з привітом для Франка у готель на Флоріанській вулиці. Сембратович вернув від Франка промінний, неначе із святині, і заявив нам, що перед мітингом не доведеться нам бачити Франка, бо приготується і до бесіди на мітингу, і до відчиту в товаристві фабіанців про становище українського мужика у Східній Галичині. [...] На мітингу говорив Шугмаєр, далі – Пернерсторфер, потім плавно по-німецьки баритоновим голосом Могильницький, а відтак – Франко. Кожне його речення викликувало або бурю потакувань, або бурю гніву проти подвижників східногалицького пекла, яке Франко майстерно розкривав і демонстрував тоном ученого. [...] На другий день довідався я, що Франко буде вечером у Центральній кав’ярні на Панській вулиці, і я пішов туди з покійним Романом Сембратовичем, який мене представив йому і Могильницькому” [10, с. 373–374]. Видається можливим встановити точну дату описаних М. Черемшиною подій, а серед них – дату зустрічі Р. Сембратовича з І. Франком. Автор спогаду вказав, що це було “тої зими, коли у Відні скидали Бадені з президента міністрів” – йдеться про зиму 1896–1897 років. Згідно з хронікальним дописом “Діла” [8] виступ І. Франка у Відні відбувся 12 грудня 1896 року. За дослідженням Р. Горак та М. Василенка [4, с. 390], йдеться про виступ у товаристві фабіанців, хоч у дописі про це не сказано. За дописом, відчит І. Франко почав описом галицького села, “а відтак вималював матеріяльну, економічну и політичну долю селянь”; на відчиті присутні Ціпсер (кореспондент “Кур’єра Львівського”, Доктор Венграф (редактор тижневика “Neue Presse”) і посли (Кронаветер, Офнер, Пернерсторфер). Отже, мітинг відбувся 11 грудня 1896 року – день перед виступом у фабіанців (“на другий день вечером мав Франко говорити у фабіанців” – писав М. Черемшина). Знайомство М. Черемшини з І. Франком за посередництва Р. Сембратовича відбулося “на другий день” після Франкового виступу у фабіанців – отже, 13 грудня 1896 року.

Окрім того, Р. Сембратович симпатизував і діяльності Радикальної партії, на чолі якої стояв тоді І. Франко. Певним свідченням цього може стати його лист до письменника від 14 травня 1897 року, де він просив передати депешу для перебуваючих у тюрмі радикалів Семена Вітика та Михайла Новаковського.

Восени 1897 року Р. Сембратович разом із Мироном Кордубою та Сильвестром Яричевським задумали вшанувати 30-річний ювілей товариства “Січ” виданням альманаху. Оскільки І. Франко ще з осені 1889 року був почесним членом цього товариства, редакційний комітет, складений із трьох названих осіб, звернувся до нього листом 10 листопада 1897 року з проханням надіслати свої твори для публікування в альманасі. Додатково запрошення Р. Сембратович повторив у листі до письменника 16 листопада 1897 року, запевняючи, що “справа ся не єсть просто рутенським проектом (як кілька літ тому назад) но альманах буде на певно в короткім уже часі виданий та що до сего починено уже відповідні технічні приготування”. І. Франко відгукнувся на прохання. Альманах справді появилася друком 1898 року [9]. Його відкривало “Передне слово” (підписане: Комітет редакційний: Др. Мирон Кордуба, Сильвестр Яричевський, Роман Сембратович). Далі альманах містив поезію “1868–1898” та оповідання Пан Оберляйтнант” С. Яричевського, розвідка М. Кордуби “Історія “Січи” та його ж оповідання “Туман”, прозові твори Р. Сембратовича “Ренегаг” та “Лілли”, Я. Окуневського “Мої знакоми” і його ж спогади “Із гір Гімалаяйських” та “Михайло Петрович Драгоманів (З моїх спогадів)”, Б. Лепкого “На послухане”, поезія Івана Франка “Жите і страждане і спіймане і смерть і муки і прославлене преподобного Селедія” [9, с. 86–89] з циклу “Легенд” у поетичній збірці “Мій ізмарагд”), поезії в прозі С. Яричевського та М. Кордуби, оповідання “За ідею” Павла Демця та п’єса Григорія Цеглинського “Аргонавти”. В кінці альманаху додано довідкові матеріали: “Спис голів “Січи” 1868–1898” та “Почестні члени руско-українського товариства “Січ” у Відні (1868–1898)”. Серед почесних членів під 42-ю позицією зазначено: “Д-р Іван Франко літерат у Львові, ім[енований] поч[есним] чл[еном] 23/11 1889 (бувший член звичайний)”.

Листи Р. Сембратовича до І. Франка від 18 грудня 1898 року, 17 квітня 1899 та 8 квітня 1901 року свідчать, що Р. Сембратович помагав письменникові у поалагодженні видавничих справ у Відні. Зокрема, за посередництвом Р. Сембратовича І. Франко передавав матеріали для друку у віденських часописах “Die Zeit”, “Wage”, просив переказувати якісь усні інформації співробітникам “Die Zeit” – Генріху Каннеру та Ісідору Зінгеру. Думку про це підтверджують і деякі з опублікованих листів редакції “Die Zeit”. Про це свідчать листи редакції “Die Zeit” до І. Франка від 18 квітня 1899 року та 13 квітня 1901 року [4, с. 305–306, 314–315]. Унаслідок такого посередництва у 341 номері “Die Zeit” за 13 квітня 1901 року було опубліковане Франкове оповідання “Із галицької “Книги битія” і про вихід публікації одночасно, в день виходу, повідомили І. Франка листами редакція часопису і Р. Сембратович (див. його лист від 13 квітня 1901 року). Будучи свідком досвіду спілкування І. Франка з “Die Zeit”, Р. Сембратович скористався ним для власної видавничої ініціативи, яка мала місце того ж 1901 року.

У листі до письменника від 27 березня 1901 року Р. Сембратович ділиться задумом: “Від довшого уже часу ношу ся з думкою заснувати німецьку часопись, в котрійби

побіч інших справ порушати й обговорювати kwestії, що дотикають нас ближше – та робити нашій народній справі, так сказатиби, рекламу на заході”. Розповідаючи далі в листі про попередні спроби заснування такого часопису (яке мало називатися “*Moderne Revue*”) і про їх нереалізованість, головню, через фінансові причини, Р. Сембратович писав: “Тепер однак я таки затягнув невелику позичку та в спілці з одним публіцистом беремося видавати тижневик. Проте удаюся до Вас з прозьбою прислати нам ласкаво (якмога найскорше) з одну політичну казку або щось подібного”. Перше число задуманого Р. Сембратовичем часопису під назвою “*X-Strahlen*” вийшло 1 квітня 1901 року. Видання протрималося півроку (від квітня до жовтня) і за цей час вийшло 14 номерів, з них перші шість як тижневики. Очевидно через фінансові труднощі у травні часопис виходив як двотижневик і тому з’явилися тільки № 7 і 8. Далі регулярність появи видання почала помітно слабшати: черговий спарований № 9–10 побачив світ у липні, наступний (знову ж спарований) № 11–12 – у вересні, № 13 у вересні і № 14 у жовтні. Про те, що тематика часопису зацікавила І. Франка, свідчить той факт, що 10 випусків газети “*X-Strahlen*” збереглися серед Франкової бібліотеки (№ 4166).

Участь І. Франка у часопису була для Р. Сембратовича настільки сама собою зрозуміла і безсумнівна, що навіть не обговорювалася. У листах від 8 та 25 квітня 1901 Р. Сембратович наполегливо просив І. Франка присилати матеріали для видання, особливо “політичні казки”, подібні до тих, які письменник друкував у “*Die Zeit*”. Під “політичними казками” не малося на увазі творів саме жанру казки, а назагал – прозові алегорії, сатири з політичним підтекстом, яких чимало з’явилось з-під пера письменника саме у 90-х роках XIX століття (наприклад, “Казка про Добробит” (1890) “Опозиція” (1891), “Свинська конституція” (1896), “Звірячий бюджет” (1897), “Як згода дім будувала” тощо). На прохання Р. Сембратовича І. Франко надіслав якийсь реферат польської економістки і соціалістки Зоф’ї Дашинської, висловлював у своїх листах думку про публікації самого видавця. У листі від 13 травня 1901 року Р. Сембратович висвітлив І. Франкові режим роботи над підготовкою номера до друку і хвалився першими успіхами нового видання.

У четвертому номері видання (за 22 квітня 1901 року, сторінка 10–13) І. Франко опублікував статтю “*Eine Proletarier-Nation*” [Переклад і передрук дивись: 15, с. 611–618]. Водночас І. Франко публікував статті стосовно політичного і культурного життя Галичини і в іншій німецькомовній пресі. Отже, як Р. Сембратович у часопису, так і І. Франко на сторінках преси популяризували в Європі проблеми українського життя і це знаходило резонанс у пресі. Зокрема, в опублікованому дописі “Діла” кінця грудня 1901 – початку січня 1902 років. “В справѣ університетскій. Статѣ д-ра Ивана Франка” [2] йдеться про поміщену І. Франком статтю в “*Die Zeit*” “*Das Polenthum nach zwei Fronten*” (“Польськість на два фронти”), в якій обговорено польсько-пруські взаємини на Познанщині і статтю “*Polono-Ruthenica aus Galizien*” (“Полоністико-Україніка з Галичини”) в мюнхенській газеті “*Allgemeine Zeitung*” (“Загальна газета”), де обговорює справу українського університету. Публікація коротко переповідає зміст і проблематику тих двох статей, виносячи добре враження від позитивного, спокійного тону обох статей і гідне представлення галицьких справ на “німецькому форумі”. До Р. Сембратовича

названі Франкові статті не мають жодного стосунку, але у завершенні допису сказано: “Як бачимо, д-р Франко досить докладно інформує німецькій світ про наші шкільні справи. від давних років, ще від часів, як в 1870-их роках пок. Драгоманов інформував Європу про Русинів, не писалося в заграничній прасі про нас стільки, що сего року. річею нашою є піддержати се заинтересоване чужої опінії і можемо д-ру Франку, рівно як і п. Романови Сембратовичеви з Відня бути тільки вдячними, що они до того причинаються” [2].

У п'ятому номері “X-Strahlen” Р. Сембратович опублікував власну статтю “Іван Франко. Літературна характеристика”, про яку невелике повідомлення помістив В. Гнатюк у “Літературно-Науковому вістнику”: “X-Strahlen”, віденський тижневик, помістив у 5 ч[ислі] коротеньку, але дуже прихильну характеристику діяльності І. Франка п[ід] з[аголовком] “Iwan Franko. Ein literarisches Charakterbild” [3, с. 45]. Статтю цю не передруковували ні мовою оригіналу, ні в перекладі. У нашій публікації подаємо оригінальний текст, долучаючи зроблений переклад українською мовою.

Публіцистична за своїм характером стаття Р. Сембратовича про І. Франка – це вияв не лише глибокої шани, але просто юнацького захоплення діяльністю письменника. Автор уважає І. Франка розкішною “квіткою у моральній пустелі Галичини” і дає йому характеристику як сильній індивідуальності, що не пристосовується до оточуючих умов, а слухає лише голосу власного сумління і діє, керуючись тільки власним внутрішнім переконанням, за що набув собі чимало ворогів. “Франко не хоче подобатися, оскільки він справжній мужчина! Як справжній аристократ духу він милується і любить все високе, благородне, велике, величне, морально значуще, відчуває огиду і ненавидить все низьке, дрібничкове, оскільки він може потужно як любити, так і ненавидіти. Не дивно, що Франко має величезний вплив на молодь – вся наймолодша генерація русинів є його духовною креатурою. Одного разу недооціненого поета сьогодні обожнюють як пророка чисельні послідовники і молодші колеги” – сказано у статті.

Також Р. Сембратович уважав І. Франка найвидатнішим галицьким письменником і називав серед його найкращих творів збірки “З вершин і низин”, “Зів’яле листя”, “В поті чола”, повість “Захар Беркут”, драму “Украдене щастя”. Цікаво, що автор до них долучив ще збірку поезій “З днів квітучої душі” і прозову – “Політичні казки”. Це очевидна неточність.

Автор статті стверджував багатосторонність Франкового обдарування: “Багатосторонній талант Франка діє у всіх напрямках. Він всюди бачить недоліки і тому розпиляється його творча енергія – він лізе у всі дірки, хоче заповнити всі щілини. Його діяльність є успішною з будь-якої точки зору. Як поет Франко переконує навіть такі уми, до яких не доходять жодні аргументи, тремтячим від захоплення голосом апелює до найсокровенніших людських почуттів – він пориває нас зі собою, зворушує наші душі і збуджує нашу натуру, хоча сам місіонер і проповідник займає дещо боязку позицію” – пише автор, коротко характеризуючи діяльність І. Франка як ученого і політика. “Щоб показати наслідки бездумного возвеличування своєї нації, він довів, що поляки обожнюють одного поета як найкращого у своїй нації, хоча насправді він був поет зрадник. У Галичині все сприймається радше як правду. Це пояснює, чому

Франка так сильно ненавидять поляки, хоча він привніс у духовне життя Галичини багато позитивних моментів і має великий вплив на польську молодь. Тим більше його люблять русини, і 25-ліття його літературної діяльності, яке святкували як російські, так і австрійські русини в 1898 році, перетворилося на імпазантне національне свято. Руська молодь сьогодні обожає Франка, бо вона старається жити якомога точніше за заповідями свого духовного будителя”. У цих завершальних словах статті – відгомін ще свіжих яскравих подій Франкової творчості: статті про А. Міцкевича “Поет зради”, опублікованої у віденському часописі “Die Zeit”, впливу І. Франка на формування світогляду молоді і відзначення 1898 року 25-літнього творчого ювілею письменника.

Упадок, імовірно через фінансові причини, “X-Strahlen” не здолав у Р. Сембратовича усвідомлення потреби для Європи німецькомовного часопису про українські справи. 1903 року, вже на інших підставах, з ініціативи Івана Тивоновича, він долучився до реалізації німецькомовного видання – двотижневика “Ruthensche Revue”. Докладну історію виникнення цього часопису описав приятель Р. Сембратовича та ініціатор видання Іван Тивонович в окремій книзі “Історія заснованя “Ruthenische Revue”” (Відень, 1906). Зокрема, у ній він писав: “За посередництвом бувшого адміністратора тут. парохії о. Урусого, познакомив ся я близше з його товаришем пок. Романом Сембратовичем, я пізнав его вже жонатим. Невідрадне положене загнало его в обійми старшої женьцини, учительки народної, а єї посада була так як тотя коровиця для бідної родини єдиною кормителькою. Щиро хотів я єму підпомочи, а позаяк виказав він по виданю своєї “Polonia irredenta” деякі спосібности письменницькі, тож предложив я йому плян заснувати прасовий комітет, який мігби з великим успіхом пропагувати українську національну справу перед форум Европи. На сим ми згодилди ся і я не гаючи часу приступив до діла так, що вже з кінцем лютого 1903 р. почалась дійсна робота” [11, 4]. І. Тивоновичеві вдалося заангажувати до спонсорства видання мільонера і видавця двох часописів Люцияна Брунера, до якого він разом із Р. Сембратовичем пішли обговорювати майбутнє видання. Було створено пресовий комітет видання, за наполяганням Р. Сембратовича у консультаціях з Л. Брунером замість задуманого тижневика вирішили видавати двотижневик. “Сембратовича угодилисьмо вже першого дня на редактора за місячною платнею 200 К., – писав І. Тивонович, – з тим, що плата мала числитись єму вже від 1-го цвітня, а перше число мало оказатись 1-го мая 1903 р. Полагодивши всякі формальности, відніс ся я відозвою до всіх наших письменників, повідомляючи їх про видавництво, та запрошуючи їх до участі в тім важнім народнім ділі. Тимчасом 26 марта 1903 р. приступили до прасового комітету також посол Романчук, як голова парламентарного клубу, тай послаи Др Кос і Василь Яворський. Того-ж дня прасовий комітет уконституовав ся, наставляючи Дра Коса головою” [11, с. 6]. Ю. Романчук долучив до справи нові сили, через що почались “торги” над визначенням видавця, яким визнано Коса і Сембратовича, а Сембратович, крім того, мав бути редактором.

Зокрема, 4 квітня 1903 року А. Кос та Р. Сембратович надіслали І. Франкові спільного листа зі запрошенням до участі у виданні. У ньому йшлося: “Високоповажаний Пане! Від 1/5 с[ього] р[оку] будемо видавати у Відни двотижневик “Ruthenische Revue” – по

німецьки. Ціль: познакомлювати чужих про Русинів, матеріальний бит сеї Revue є забезпечений до кінця с[ього] р[оку]. Буде відтак залежати від числа пренумератів так між русинами як і чужими, чи далше буде мож газету видавати. Розходиться тепер головню о се, щоби наші люде присилали до тої часописи статі – і в тім згляді числимо напевно на Вас. Статі мають бути короткі – як в Zeit. Гонорару за статі наразі не будемо платити – хіба в виїмкових случаях тим, що того потребують і котрі з писарського заробітку живють. Так отже Вам ми за статі платитимем по нашим силам. Ми постарались, що нашої Revue зробиться реклама в заграничних німецьких, французьких та англійських часописах, так що маємо надію повожденя справи – і то не лише моральне, а також матеріальне, так що колись буде мож руским співробітникам оплатити гонорари. Просимо вас дуже, щоби Ви вже до першого числа виготовили яку статю – Ваше знане за границею ім'я послужить до доброго репрезентування самої часописи” [Оригінал зберігається: ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 253–256; Опубліковано: 6, с. 92]

Іван Франко прийняв запросини з обережністю і кількома листами уточнював у Р. Сембратовича щодо ідеї та напряду видання. Про це свідчить Франків лист до М. Павлика від 17 квітня 1903 року: “Дорогий друже! Посилаю Вам листи Коса й Сембратовича в справі задуманої ними “Ruthenische Revue”. Я відповів запитами про склад редакції, про відносини ред[акції] до послів (і котрих?), про програму й провідні ідеї видання, бо бачу, що того всього нема. Боюся, що се буде нова компрометація, гірша, як з “X-Strahlen”, бо вже не під приватною фірмою Сембратовича, а яко підприємство ніби громадське. Я наразі не дам туди нічого – тепер навіть задля очей не можу, а надто хочу побачити початок. Ви відпишіть, як знаєте. Листи прошу при нагоді завернути мені.[...]” [13, с. 224]. І. Франко, отже, не отримавши конкретних відповідей на свої запити, вичікував появи перших номерів журналу.

Тим часом пресовий комітет видання підготував звернення до читачів, яке повинно було відкривати перший номер журналу і розсилали це звернення визначним українським літераторам, щоб запевнити їх підтримку видання. Однак справа не пішла швидко. За інформацією І. Тивоновича, зверталися до І. Горбачевського й І. Пулюя, але вони відмовилися підписатися, відкликав свій підпис і Ю. Романчук [11, с. 7–8]. Поставити свій підпис під статтею було запропоновано й І. Франкові, однак він також відмовився. У листі до Ю. Романчука від 3.05.1903 року письменник аргументував свою відмову: “Я готов запомагати “Ruthenische Revue” своїми працями, за які не жадаю ніякого гонорару, але лише в такім разі, коли перші номери покажуть, що видавництво справді поставлено поважно. З того, що написав мені д. Сембратович, я не міг набрати такого переконання. Надто я тепер хорий на очі і мушу обмежувати свою писанину якомога” [13, с. 228–229]. Те, “що написав мені д. Сембратович” – це листи Р. Сембратовича від 10 та 27 квітня 1903 року. Автор листів пояснює І. Франкові про необхідність у Європі часопису, який би інформував про українські справи і був би найкращим способом пропаганди національної літератури. У листі сказано: “Я хотів охрестити орган іменем “Україна” або “Ukrainische Revue” – в сей спосіб популяризувало би ся імя Україна, український. Але послі, котрі належать до комітету, спротивили ся сему.[...] Я бажав би перш усього звернути увагу на історію і літературу, тої самої гадки буде й Д[окто]р Кос. Залежить все

лиш від доброї волі і помочи земляків. В інтересі справи лежить, познакомлювати сьвіт зі славнішими нашими мужами (я поміщаючи кілька разів уже житєписи, сільветки і т.д. наших людей, робив се для справи, а не для тих одиниць, котрі впрочім звичайно отім нічо й не знають), тому треба буде містити бодай в кождім другім числі портрет і коротку житєпись одного з наших людей – іменно на перемену, раз якусь личність з історії, то знов якогось звісного письменника. Розумієся годі нам дивити ся на наших славнійших людей крізь окуляри рутенської заїдливости і відповідно до сего описувати їх – бо тут розходить ся о те, щоби сьвіт заінтересувати нашою справою та приеднати симпатії для борців за наші ідеї, а ех ірсо для нашої справи. [...] Ми хотїлиб подавати в бібліографії сякі книжки (особливо написані чужинцями) на німецкій або французкій мові про нашу історію, літературу і т. д. як і переклади наших письменників. За всяку поміч в тім напрямі булиб ми Вам дуже вдячні”.

У листі І. Франкові від 27 квітня 1903 року, знову акцентуючи потрібність такого органу для України, Р. Сембратович наголосив, що сам не має з видання ніякої матеріальної користі і з’ясовує своє звернення до письменника в справі підтримки видання: “Мені розходило ся й о те, щоби Ви й Грушівский зискали рішучий вплив на орган, длятого хотїв я Вас просити, щоби Ви вступили до прасового комітету. Я ставив на засіданню комітету три рази внесєня, щоби “Ruthenische Revue” редаговано у Львові (бо се булоби навіть з технічного боку лекше) – усе те тому, що я бажавби часопись зробити більш органом українським чим галицким. [...] Я числив на певно на вашу поміч і тому звернув ся до Вас з повним довірям – виж неначе обидили ся моїм листом, по якій причині, я нерозумію. [...] Я вірю й розумію те, що Ви маєте аж надто багато занятій і що від тих занятій відривати вас без шкоди для нашої справи не можна – однак вірю й в те, що Ваше співробітництво при “Ruthenische Revue” лежалоби як раз в інтересі справи. Бож з органом спеціально українським буде західна Европа далеко більше числити ся, чи зі статями порозкиданими по розличних часописях (“Ruthenische Revue” буде висилати ся всім більшим європейским редакціям і виднійшим письменникам). Проте удаючи ся до Вас з просьбою о поміч не хотїв я Вас зовсім перетяжати ані забирати вам без потреби часу”.

Сказане Р. Сембратовичем у листах І. Франка не переконало. У згаданому листі до Ю. Романчука І. Франко обговорював низку питань, які впливають з ознайомлення зі статтею і поведінкою пресового комітету: “Я дивуюся, чому пресовий комітет, зав’язавши ся перед двома місяцями, аж до останнього квітня не пустив пари з рота і не пробував порозумітися з краєвими співробітниками щодо праць, а вислав їм в останній хвилі теми, котрих сама стилізація показує ясно, що автори тих тем не знали властиво, чого жадати, і хапають перше-ліпше і таке, що, напр. щодо покладених мені тем – або не говорить нічого (“огляд укр[аїнської] літератури”) або для початкових номерів невідповідне. [...] Моя рада була б така: не розпочинати так важного діла занадто поквапно, відложити, коли ще можна, видання хоч половини року або до вересня (початок книгарського року) і розпочати справді солідно, рядом праць, що дали б Європі добре поняття і про сам народ, і про його духовних та політичних репрезентантів” [13, с. 229–230].

У рецензії на книгу І. Тивоновича “Історія заснування “Ruthenische Revue”” (Відень, 1906 рік) І. Франко подав свою версію співпраці з редакційним комітетом видання: “Бачачи все відразу, я дивився з недовір’ям на цілу аферу, не надіючися з неї ніякого добра. На запитання Сембратовича до співробітництва в журналі я запитав його про програму часопису і дістав відповідь: А яка програма? Вступні статті, кореспонденції, переклади і хроніка. Розуміється, сього мені було мало, і я знов запитав Сембратовича, як, властиво, уявляє він собі задачу, напрям і ведення часопису. Та на се вже не було відповіді, а по якімось часі він написав мені: “Коли вам не подобається моє ведення, то ходіть самі сюди і ведіть його, або беріть собі до Львова”. Отак ми й розсталися. “Ruthenische Revue” так і лишився пам’яткою тісного галицького рутенства і не дав Європі ніякого поняття про те, що повинен був дати, та й у безголову політику руського клубу не вніс ніякого світла” [14, с. 254].

Ознайомлення з книжкою І. Тивоновича та листами Р. Сембратовича до І. Франка переконує, що у висвітленні цього епізоду рецензент дуже необ’єктивний і тенденційно спотворює перебіг подій. Лист зі запрошенням І. Франка до співпраці, який підписали А. Кос та Р. Сембратович, датовано 4 квітня 1903 року. Франків запит щодо програми часопису міг наспіти десь між 4 і 10 квітня, бо в листі 10 квітня 1903 року Р. Сембратович конкретно описав, чим мав бути наповнений часопис. На другий запит І. Франка про “задачу, напрям і ведення часопису” наспів лист від 27 квітня 1903 року – за два тижні, отже, Франкове твердження про те, що не було відповіді, суперечить дійсності. Подібні пояснення Р. Сембратович давав ще у листах 6 та 14 травня 1903 року, наголошуючи, що йому йдеться не про власні інтереси, а про громадську справу – презентацію через німецькомовну пресу українського руху у світі.

Наведена у рецензії цитата листа є цілком вигадана і незаслужено кидає тінь на Р. Сембратовича. У книзі І. Тивоновича наведено уривки листів до автора книги [11, с. 33–41] “визначнішого львівського патріота, а мого приятеля”, де не раз згадується про І. Франка і контакти віденських українців-видавців з ним і з НТШ щодо ведення часопису. І. Тивонович писав, що після видання першого числа: “написав я одному добродієви, своєму приятелеви, до Львова, щоби той в моім імені порозуміли ся з “Товариством ім. Шевченка” і приготували все, аби Товариство перебрало видавництво, а Др. Франко редакцію” [11, с. 13]. Подібну думку, значно детальніше і зовсім у відмінному від наведеного І. Франком ключі викладав Р. Сембратович у листі до письменника від 6 травня 1903 року: “Беручи на себе видавництво – і будь що будь не малу відповідальність – думав я при Вашій помочі і Грушівського вести видавництво до кінця сего року у Відні (в сей спосіб дісталаби часопись “віденську марку”), а відтак, по новім році, перенести видавництво до Львова, бо там знайде ся більше і відповідніших людей. З сим моім пляном годить ся впрочім більшість комітету. Я був тоді дуже занятий, и писав як раз якусь кореспонденцію, котру мав сейчас вислати. Просив отже Д[окто]ра Коса, щоби написав Вам просторий лист, розказав усе до чиста, запросив Вас до участі у видавництві, просив Вас о приєднанє для справи проф. Грушівського та повідомив Вас, що комітет рішив ся визначити для Вас місячну платню, наколи схочете взяти участь, яко постійний співробітник. – Я сего листу не мав часу читати, але

Вашого дістали, бо відповіли під мою адресу і т. д. Отже ще раз зазначити мушу (бо о се питаєте), що редакційний комітет становимо лише ми оба (Д[окто]р Кос і я). Анї Д[окто]р Кос, анї я не маємо тої амбіції, вести видавництво руського органу і наколиб Ви схотіли переняти редакцію на себе, ми булиби безконечно вдячні, так само ми готові видавати орган за Вашими вказівками. Я певний, що Ви відповіднійші до сего діла чим ми оба з Косом в купі – впрочім я за молодий, щоби мати відповідний досвід, знанє і т. д. займаю ся більше чужими справами отже знаю їх ліпше як руські і т. д. Проте звертаю ся до Вас – в імя справи, о котру Вам так само ходить як мені – з просьбою о підмогу видавництва”. Отже, українські видавці “Ruthenische Revue” у Відні на чолі з Р. Сембратовичем навпаки хотіли дослухатися до Франкових порад щодо ведення і наповнення часопису, обіцяли йому за співробітництво сталу оплату, а за потреби – готові були передати йому керування органом, усвідомлюючи, що тільки І. Франко може це зробити значно краще від них. Тим часом І. Франко грубо розкритикував роботу шануючих його людей, а сам перейняти редакторства не захотів, відмовляючи то небажанням входити у політику, то конфліктами в НТШ, то конфліктами довкола справи українського театру. Після цього інциденту “розставання” з Р. Сембратовичем, про яке писав І. Франко, ніякого не було, чого свідченням є продовження, хоча зі значно меншою інтенсивністю, їх листування до 1905 року.

Перший номер “Ruthenische Revue” вийшов 15 травня 1903 року. Номер відкривався статтею “До наших читачів”, яку підписали Василь Яворський, Андрій Кос, Юліан Романчук, Федір Богачевський, Андроник Могильницький, Роман Сембратович. У ньому була опублікована стаття І. Франка “Тарас Шевченко і його “Заповіт”” з додатком Франкового перекладу Шевченкового “Заповіту” та вірша М. Некрасова “На смерть Шевченка”. Крім цієї публікації, ще в 11 номері часопису за 1903 рік він опублікував німецький переклад поезії Шевченка “І небо невмите, і заспані хвилі”. М. Возняк, досліджуючи німецькомовні переклади І. Франком поезій Т. Шевченка, писав: “За життя Франко надрукував тільки два свої німецькі переклади поезій Шевченка, а саме: у віденському двотижневику “Ruthenische Revue” зв 1903 р. № 1 “Das Vermächtnis von Taras Ševčenko”, що починався рядком: “Wenn ich strebe, so bestattet”, себто “Заповіт”, і в № 11 “Am Uralsee” з першим рядком “Ungewaschen der Himmel”, тобто “І небо невмите, і заспані хвилі”. Обидві ці поезії Франко переклав у 1882 р. У 1902–1903 рр. він переклав наново обидві поезії, і нові переклади вийшли далеко кращі й вірніші щодо оригіналів, ніж переклади 80-х років” [1, с. 272]. Дослідник вказував, що готуючи 1915 року свої німецькомовні переклади Т. Шевченка до окремого видання, І. Франко перейменував поезію “І небо невмите...” на “Am Kos-Aral” і подав переклад у другій редакції (1902–1903 рр.), хоча зазначив публікацію в першому номері “Ruthenische Revue”. Так само у другій редакції подав і “Заповіт”, вказавши дату перекладу 1882 року і факт публікації у віденському часопису [1, с. 273].

Після виходу трьох номерів часопису І. Франко опублікував у “Літературно-Науковому Вістнику” (1903. Т. 23. Кн. 7. С. 66–67) їх критичний огляд. У рецензії І. Франко обговорював своє розуміння потрібності й актуальності часопису: “Про важність видання, присвяченого українській нації, на німецькій або будь якій іншій

європейській мові, нема що й говорити, і тому ідея того кружка руських послів і віденських русинів, що розпочав з кінцем мая біжучого року видавати у Відні отсей місячник, варта всякої похвали й симпатії. Видані досі три випуски свідчать про щире зусилля редакції поставити видання на висоті того завдання, яке вона визначила собі – інформувати Європу про стан нашого краю і про наші народні змагання. Правда, можна би було де в чому сперечатися з редакцією про те, як розуміти наш стан і наші змагання і чим, властиво, треба би поперед усього цікавити Європу з нашого культурного надбання, але така суперечка, мабуть, не довела б нічого. Важливіше те, як редакція сповняє своє завдання в своїм власнім розумінні діла. Отже, тут мусимо зазначити, що найбільше місця в дотеперішніх номерах займає політика, спеціально галицька політика, а ще спеціальніше – сучасна русько-польська боротьба в Галичині” [17, с. 406]. Оглядаючи зміст часопису, рецензент доходить переконання, що журнал не дає належної інформації про культурну працю, літературу українців, про нові українські книжки, про партійні та соціальні змагання, про публіцистику, театр, мистецтво. “Взагалі, редакція, здається, якось не зовсім уяснила собі, чим, властиво, можна зацікавити Європу з нашого поля, а коли й знає се, то, мабуть, уважає все те менше важним супроти полеміки з поляками. Нам здається, що се дорога не зовсім вірна і що такі речі, як виказування брехень польської преси про саму “Ruthenische Revue”, хоч, може, й виглядають в очах редакції на тріумф, але в очах серйозної європейської преси будуть лише зменшувати повагу видання. Взагалі мусимо бажати новому виданню ширшого погляду на українські справи, менше заглиблення в русько-польську суперечку в Галичині, яка, хоч, без сумніву, важна для нас, усе-таки з погляду загальноукраїнського має лише місцеве і хвилеве значення, і перенесення центру тяжесті з політики на культурне й духовне життя нашої нації” [17, с. 407].

Продовжуючи видавати “Ruthenische Revue”, Р. Сембратович намагався й у 1904 році нав’язати контакт з представниками НТШ для публікування в часопису їхніх праць. Зокрема, у двох листах цього року, позначених однією датою – 14 травня – Р. Сембратович просив І. Франка написати огляд історії української літератури і підштовхнути до написання огляду історії України М. Грушевського та статті про Угорську Русь Володимира Гнатюка. І. Франко не відгукнувся на цю пропозицію. Незважаючи на таку принциповість письменника, часопис Р. Сембратовича все ж друкував як перекладні, так і оригінальні твори українських авторів німецькою мовою: на сторінках журналу появляються публікації І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського, Ю. Федьковича, О. Кобилянської, Лесі Українки та інших.

У “Згадках про Романа Сембратовича” М. Коцюбинський, описуючи спілкування з Р. Сембратовичем під час зустрічі з ним у Відні 1905 року, прямою мовою передав зізнання свого приятеля про те, яких зусиль і здоров’я коштує йому ведення часопису й особливо байдужість галичан до підтримки видання. М. Коцюбинський писав: “Болить мене така байдужість українців, – говорив він [Р. Сембратович. – Я. Г.] далі, коли ми рушили, – а ще більше дошкуляють неприязні відносини до мене й “R[uthenische] R[evue]” наших-таки галичан. Одні докоряють, що я невміло редагую часопис. Нехай і так. Так скільки я наблигався: голубчики, візьміть хто на свої плечі отой тягар, докладіть

умілих рук. Ніхто не хоче. Другим знов не подобається, що в “R[uthenische] R[evue]” ми пишемо переважно про Україну (російську), а не про галицькі кривди. Це не зовсім правда, бо ми таки містили статті про Галичину, а коли мало, то знов-таки тому, що з галичан ніхто нічого не пише. [...] Скільки я маю листів з Галичини, в яких мене попросту лають. Рідко хто з галичан передплачує часопис: то писане, кажуть не для нас, а для європейців, - нехай європейці й читають...” [5, с. 38–39]. З вищенаведеного матеріалу видно, що за всіма наріканнями вгадуються претензії до видання передовсім І. Франка, хоча прізвище його й не фігурує.

Такі прикрі докори щодо видання Р. Сембратович сприймав болісно і відбивалися на його підірваному здоров'ї. За цей час діяльність двох авторів розходиться в різних напрямках. В І. Франка – це найвищий злет його діяльності, час Бойківської експедиції, іменування його почесним членом НТШ, написання поеми “Мойсей”, участь у численних полеміках на сторінках часописів, надання почесного титулу *honoris causa* Харківського університету. Р. Сембратович здобув собі популярність у Європі запровадженням анкети світових політиків і громадських діячів про царський указ 1876 року про заборону української мови. На матеріалах цієї анкети він 1905 року своїм коштом видав окремою брошурою цикл інтерв'ю “Das Urteil der europäischen Kulturwelt über den Ukas 1876” (“Міркування європейського культурного світу про указ 1876 р.”), а також працю “Das Zarentum im Kampfe mit der Zivilisation” (“Царизм у боротьбі з цивілізацією”).

Попри листовний діалог у ті роки відбувалися й особисті зустрічі діячів. Зокрема, відбувалися вони на засіданнях Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Хроніка загальних зборів товариства 19 квітня 1905 року фіксує участь у них як І. Франка, так і Р. Сембратовича [19, с. 10, 13]. Ймовірно, про цю зустріч згадано в останньому зі збережених листів Р. Сембратовича до І. Франка – від 25 червня 1905 року. За листом, на тій зустрічі Р. Сембратович висловив письменникові думку видати окремим виданням його “політичні казки” німецькою мовою. З того, що така збірка не вийшла, правдоподібно, відповідь І. Франка була негативною.

Та під час цієї зустрічі мали місце на побутовому рівні незафіксовані розмови ані у звіті про збори НТШ, ані в листах Р. Сембратовича до письменника: І. Франко, звинувачуючи “Ruthenische Revue” у політичній вузькоглядності, почав агітувати колег по товариству не давати матеріалів для часопису. Р. Сембратович сприймав це дуже болюче. У листі до М. Коцюбинського від 20 (7) липня 1905 року Р. Сембратович жалівся: “У нас погано. Франко робить собі дальші дивацькі сплетні, а Яворський хоче йому в часописах відповідати. Воно правда, що прилюдна дискусія краща, як позакулісові сплетні та інтриги, але готова вийти була. Яворський виходить з сего становиська, що як б'ють, то треба боронитися. Нам нині годі йти до Львова й на сплетні відповідати... Ще одна справа. На загальних зборах тов[ариства] імені Шевченка дня 19 цвітня сего року казав Франко до присутніх українців, що ми ведемо в “Ruthenische Revue” вузькоглядну галицьку політику. Посилаю Вам вирізок зі статті “Ruthenische Revue”, що появилася на місяць перед загальними зборами тов[ариства] Шевченка, себто в марті. В тій статті обговорене й зазначене наше становище в галицькій політиці. Прочитайте ласкаво і напишіть мені, чи й на Ваш погляд се “вузькоглядна галицька політика?”” [7, с. 115]

8 січня 1906 року Р. Сембратович помер у Відні, не досягнувши і 30-літнього віку. З 1906 року журнал, який змінив назву на “*Ruthenische Rundschau*”, виходив щомісяця до 1916 року. Після смерті Р. Сембратовича І. Франко нагативно характеризував його діяльність.

У цитованій рецензії книгу І. Тивоновича “Історія заснування “*Ruthenische Revue*””, опублікованій у “Літературно-Науковому вістнику” (1907. Т. 38. Кн.6. С. 548–550), І. Франко негативно оцінив книжку, вважаючи історію журналу не такою цікавою, з проявами “приватної патології”. Рецензент вважає, що автор не зауважив у книзі важливіших сторін справи видання. “Сама думка – видавати журналик німецькою мовою і при його помочі знайомити ширшу європейську публіку з життям, змаганнями та потребами українського народу – була дуже розумна і важна, особливо тоді, коли про нас в Європі мало хто знав і мало нами цікавився, а факти нашого громадського і духового руху починали звертати на себе більшу увагу і викликати в персі різні суперечні толки. Своїм звичаєм русини прозівали нагоду; треба було заснувати такий журналець в часі баденівських виборів, або в часі рільничого страйку. Ну та годі! Спізнившись в пору, коли голос русинів міг був залунати досить широко, ніколи не було пізно на заснування органу чисто інформаційного, що знайомив би Європу з нашим життям, з історією, етнографією, літературою та сучасним розвоєм нашого народу, не цураючися й політики та виступаючи твердо, солідно, до європейців промовляючи по-європейськи, без претензій, щоб вони доконче встромляли носа до всіх наших дрібних пересварок та фіктивних “борб”. Для збудження зацікавлення в Європі треба було вийти понад галицький партійний горизонт і зайняти становище вповні об’єктивне” [14, с. 253]. І. Франко констатував, що цього не врахували видавці, лишивши рівень журналу на рівні оборони партійної чи клубної політики. Погромну характеристику дає рецензент й редакторові Р. Сембратовичу: “Сам редактор Р.Сембратович, відірваний журналізмом від усяких поважніших студій, привикши до фразеології та полеміки замість річового вияснювання, був при тім круглий невіжа in ukrainicis [в україністиці. – Я. Г.], не знав ані історії, ані літератури, ані взагалі нічого з українського життя і свій розголос у німецькім газетярстві завдячував лише кольпортуванню того, що вичитував у руських газетах та перемолочуванню на тисячу ладів російського указу 1876 р. Навіть язика німецького не знав порядно і допускав під своєю редакцією такі скандальні переклади з нашої літератури, що могли навіки осмішити й ту літературу, й саму редакцію. Поза тим “*Revue*” не давав нічогосінько реального, але намагався здобувати собі ґрунт пустою рекламою і крайньою нетолеранцією до всякого хоч трохи критичного осуду” [14, с. 254].

У Парижі 1907 року опубліковано французькою мовою видання праці Р. Сембратовича “*Le Tsarisme et l’Ukraine*” (“Царизм в Україні”), що було французькомовним варіантом праці про царський указ 1876 року. Вступну статтю до видання написав норвезький письменник, Нобелівський лауреат 1903 року з літератури Б’єрнстєрне Мартініус Б’єрнсон. На це видання І. Франко опублікував рецензію у “Літературно-Науковому Вістнику” (1907. Т. 37. Кн. 2. С. 272–273 (Бібліографія)). У ній рецензент відзначив випадковий характер брошури, хоча хвалив поліграфію видання.

Передмова Б'єрнсона, за словами І. Франка, “робить сумне вражіння: незважаючи на своє паролітне зацікавлення Україною, голосний письменник не знає про неї нічого істинно конкретного [...]” [18, с. 713]. Та найголовніше – у рецензії І. Франко знову дав погромну характеристику діяльності Романа Сембратовича: “Автор хоч талановитий чоловік і оживлений найгарячішою охотою служити Україні, вийшов на се поле з зовсім скромним арсеналом, майже лише з тим, що дала йому гімназія. Пізніше, попавши в вир публіцистики, і то публіцистики т[ак] зв[аної] віденської школи, він не мав часу ані можливости доповнювати своє знання і розкидав на всі боки ті скупі окрушини, які виніс із Галичини, доповнюючи їх не раз фантазією та догадами і переживуючи десятки разів. Відси плиткість його висновків, неповнота в представленні фактів, часті помилки, непорозуміння, що в очах тямущих людей, які навіть симпатизували з його провідними ідеями, шкодили його публікаціям. Найголоснішою і найстаранніше обробленою з них була “Polonia irredenta”; тут автор зібрав масу матеріялу з біжучої галицько-польської преси і, незважаючи на ідейну недоношеність праці, міг бодай заімпонувати її масою. Праця про Україну далеко слабша. [...] Уступи, що доторкаються до історії України, трохи ліпші, остільки що пок[і]йний Сембратович, уже редагуючи “Ruthenische Revue”, мав під рукою деякі статті та дані, надіслані до редакції, і наборзі склеїв із них свою статтю. та й тут скрізь, попри вірні факти та уваги, маса невірностей, безкритичностей та помилок. Сама найважлива річ у брошурі – розбір значіння та впливу указу 1876 р. на український національний розвій – зовсім бліда, повна гучних слів, але показує брак фактів і брак вникнення в їх значіння; вистарчить порівняти сей уступ з прегарним і основним представленням, яке дав тій справ проф. Грушевський у збірці “Russen über Russland” [18, с. 710–711].

Листи Р. Сембратовича до І. Франка публікуємо вперше з дотриманням усіх лексичних, синтаксичних і графічних (підкреслень) особливостей оригіналу. Скорочення слів розкриваємо у гранчастих дужках безпосередньо в тексті, німецькомовні вирази у посторінкових виносках. Виняток робимо для двох листів: у листі № 9 фрагменти оригіналу нетрадиційною з написання церковно-слов'янською мовою з українськими особливостями з технічних причин подаємо в сучасній транскрипції і перекладі. Також у листі № 20 після завершення тексту листа на окремій сторінці рукою Р. Сембратовича відписано німецькомовну поезію (28 рядків, можливо це лише фрагмент) невстановленого автора, яка розповідає про чудо св. Пахомія при подорожі до Єрусалиму для здійснення св. Хіротонії. Оскільки відпис поезії здебільшого нечитабельний, пропускаємо його в цій публікації, подавши в належному місці відповідний коментар. До публікації долучаємо також статтю Р. Сембратовича “Іван Франко (Літературна характеристика)” мовою оригіналу і в українському перекладі. Вважаю приємним обов'язком скласти подяку своїм приятелям – кандидату філологічних наук Соломії Вівчар за допомогу у відчитанні і перекладі з церковнослов'янської мови та кандидату мистецтвознавства Северинові Тихому за допомогу у відчитанні та перекладі німецькомовних виразів у листах, а також за зроблений переклад статті Р. Сембратовича.

ЛИСТИ РОМАНА СЕМБРАТОВИЧА ДО ІВАНА ФРАНКА

№ 1

Самбір 24/ 9 1892

Високоповажаний Добродію!

Будучи у Вас 15-ого липця, взявем подв[ійне] ч[исло] “Народа” (за лип[ень]) від того однак часу не получивем ні одного числа, а се мабуть для того, що не подавем до себе адресу, а листів, котрі писавем до Вас підчас вакацій, правдоподібно не получилисте (через помилку вислано один nereкомендований, другий реком[ендований], як доказ присилаю Вам рецeпис). Пришліть отжеж мені “Народа” (за серпень і вересень) до Самбора – тутки ходжу до гімназії – адресуйте: Теофіля Кульчицька, Самбір уліця Львівська ч[исло] 138. Пришліт мені, сли ще маєте “Шевченкові ідеали...”, “Шістсот років Швейцарскої спілки”, “Австро-руські спомини” 5 частин¹. При нагоді пришлю Вам за них гроші. Т. Осідач, котрому малисте висилати “Народа” – почавши від 9-ого числа до Мостиск, не получив ще нічо. До него адресуйте: О. М. Перемишль “poste restante”; сли які числа давнійше вже йому післано – повідоміть ласкаво його о тім.

З поважаням

Р. Сембратович

ЛЛ, ф. 3, № 1607, арк. 439–440.

№ 2

Самбір 24/V 1894

Високоповажаний Добродію!

О вишуканю судових актів в згаданій Вами справі говорив я з одним судею (Чайковський² захорував послідними днями так, що не може сею справою занятись) – та він сказав мені, щоб я подав йому хоч деякі дані, по котрим би він справу розслідив і опісля все Вам передав. Проте удаюсь до Вас, щоб Ви подали мені хоч деякі інформації в сій справі. – Адр[ес]: Сембратович, Самбір, ул. Зелена, дім Гільда у Іллюкевича.

З глибоким поважанєм

Р. Сембратович

ЛЛ, ф. 3, № 1612, арк. 901–902. Листова картка, адресована: “Високоповажаний Добродій Др. Іван Франко у Львові ул. Глибока, ч. 7”.

¹ Йдеться про видання М. Драгоманова “Австро-руські спомини” (опубліковані як 2, 4, 7–9, 15 випуски “Літературно-наукової бібліотеки” за редакцією І. Франка у 1889–1890 та 1892 роках) та “Шістсот років Швейцарскої спілки” (брошура видана 1892 року у Львові), а також видання: “Шевченкові ідеали і українська дійсність. Відчит Е. С. Накладом І. Франка. Львів, 1892 року.

² Йдеться про Андрія Чайковського (1857–1935) – українського письменника, адвоката і громадсько-політичного діяча. В 1884–1886 роках А. Чайковський практикував як адвокат у Самборі, але згодом (1890) виїхав у Бережани, де відкрив свою канцелярію.

№ 3

Вповажаний Добродію!

Удаюсь до Вас в ось якій справі: 6 н[ового] ст[иллю] марта с[его] р[оку] вислав я в перемиську вязницю телеграму на адресу Вітика¹ й Новаковського², підписавши крім свого імени також Загайкевича³ і Саноцького⁴. Оден совітник перемиского суду вже тоді писав мені, що за се “жде тюрма”. Тепер жеж поліція тутешня зачала з нами тяганини та Саноцького засудила на 24 год. арешту а з нами ще діло не покінчене. Окуневський⁵ ладить Саноцькому протест – однак нам требаб конче і то як найскорше знати чи суд перемиский доручив адресатам депешу чи ні! Позаяк не знаю куди тепер Вітик обертає ся, удаюсь до Вас з просьбою доручити йому се письмо, щоб мені як найскорше бажані інформації подав.

З поважанням
Р. Сембратович
У Відні 14/V 97

Адреса:

XVII Hevalser Hauptstrasse №14, 2 Stige II St Th 32.

Лл, ф. 3, № 1610, арк. 369–371.

- ¹ Вітик Семен (1876– ?) – галицький громадський, політичний і профспілковий діяч, член-засновник Української соціал-демократичної партії і провідник її крила, яке співпрацювало з Польською Партією соціалістів, посол до австрійського парламенту, член УНРади і ЗУНР. Емігрував до Відня (1919), видавав радянофільський журнал “Нова Громада”. На початку 30-х років ХХ століття був ув’язнений, дальша його доля невідома.
- ² Новаковський Михайло (1872–1941) – галицький адвокат і громадсько-політичний діяч на Станіславщині. З 1907 року працював у Богородчанах. Був радикалом, соціал-демократом, врешті – націонал-демократом. Посол до галицького сейму. З початком Першої світової війни перебував в УСС, а в період ЗУНР – комісар Скалатського повіту й член Виділу Української Національної Ради. З 1919 – член надзвичайної дипломатичної місії до Варшави. 1939 опинився в Словаччині, де й помер.
- ³ Загайкевич Володимир (1871–1951) – галицький адвокат, голова низки культурних та господарських установ у Перемишлі. Посол до австрійського парламенту (1912–1918), член УНР, ЗУНР, потім ув’язнений поляками. Депутат польського сейму від УНДО (1928–1935), віце-маршал і голова українського сеймового клубу (1928–1930). У 1939–1944 роках – віце-президент Апеляційного суду в Кракові.
- ⁴ Саноцький Іван (1877– ?) – український адвокат, випускник Львівської гімназії та Віденського університету (1895). Брав активну участь у товаристві “Січ”. 1902 року вступив до адвокатської канцелярії М. Лагодинського в Делятині, а 1909 року – відкрив свою канцелярію в Надвірній. У Надвірній також був повітовим комісаром і головою гуртка “Рідної школи”.
- ⁵ Окуневський Теофіл (1858–1937) – галицький адвокат, громадсько-політичний діяч Коломиїщини і Городенщини, співзасновник Української радикальної партії, з 1899 року – член Української національно-демократичної партії, посол до австрійського парламенту (1897–1900, 1907–1918) та галицького сейму (1889–1900, 1913–1914).

№ 4

Високоповажаний Добродію!

Трийцяті роковини засновання тов[ариства] “Січ” задумали ми відсвяткувати торжественно та при тій нагоді пустити в світ альманах¹. Нашим задушевним бажанням є, щоби сей альманах містив твори лише членів – передовсім же заслужених членів почетних тов[ариства] “Січ”².

Тому то й звертаємо ся до Вас зі щирою просьбою пособити нам в тому ділі та прислати о скілько змога найскорше пару творів своєї музи (передовсім поезій), іменнож таких, що не були доси печатані і тому краще знадобились би до сеї цілі. Альманах задумуємо видати вже з кінцем січня 1898 р. Тому то й просимо о можливо скору відповідь на нашу просьбу, без огляду на се чи вволите єї чи ні – хоч запримітити собі позволимо, що сеї послідної евентуальности від почетного нашого члена не надієм ся.

У Відні дня 10 новембра 1897 р.

Від комітету редакційного: Мирон Кордуба³, Ром. Сембратович, Сильв. Яричевський⁴.

P.S. Всякі посилки висилати просим по слідуячому адресу: Мирон Кордуба у Відні XVII Steinergerasse № 11 II St. Th 11.

Лл, ф. 3, № 1610, арк. 411–413.

На аркуші 412 внизу посередині овальна печатка “Товариство Січ у Відні”.

№ 5

Високоповажаний Добродію!

Що до бажаного відпису рукописей відповідаю Вам як слідує: справи сеї я зовсім не забув, і слиб було се можливо давно єї уже полагодивби був. Но в тутешній “Hofbibliothek” справді рутенські порядки: розпочали репарації ще в августі с[его] р[оку] а 3 Новембра мала бути бібліотека отворена для ужитку публіки – між тим репарацій ще не покінчено і речинець отвореня відложено аж до “на по съвяхах”, себ то до січня.

Тепер жеж повторю нашу просьбу о співучасть Вашу у видавництві альманаха, та позволю собі впевнити Вас, що справа ся не єсть просто рутенським проектом (як кілька літ тому назад) но альманах буде на певно в короткім уже часі виданий та що до сего починено уже відповідні технічні приготування.

З глибоким поважанням

Р. Сембратович
У Відні 16 / XI 97.

Лл, ф. 3, № 1610, арк. 419–421.

¹ Альманах було видано [9].

² З 23 листопада 1889 року Іван Франко був почесним членом товариства “Січ” у Відні.

³ Кордуба Мирон (1876–1948) – український історик, випускник Віденського та львівського університетів, учень М. Грушевського, дійсний член НТШ (з 1903 року). Автор праць з історії та історичної географії.

⁴ Яричевський Сильвестр (1871–1918) – письменник, педагог, громадський діяч на Буковині. Автор збірок поезій “Пестрі звуки”, оповідань і новел “На хвилях життя” (1903), “Між терням і цвітом” (1905).

№ 6

Відень 7/II 98.

Високоповажаний Добродію!

З присилкою згаданого відпису я зовсім не зволікаю – але перше була бібліотека замкнена, тепержеж я доперва сими днями вернув з Галичини і доперва тепер доручив мені Кордуба Ваш лист. Я ходив до бібліотеки і переконав ся, що мені переписувати абсолютно не можливо позаяк не умію відчитувати старих рукописів. Я просив п[ана] Корд[убу] як палеографа, щоб мені поміг в сій справі, но він вималяв ся недостачою часу. Доперва нині удалось мені затягнути його до відпису... і найдалше до двох днів пришлем Вам копію напевно. – Обіцяні поезії для нашого альманаха просим передати ласкаво прямо до друкарні тов[ариства] Шевченка, де альманах печатаєсь.

З глибоким поважанєм
Р. Сембратович.

ЛЛ, ф. 3, № 1610, арк. 459–461.

№ 7

Відень 18 / XII 98.

Високоповажаний Добродію!

Вчера був я у Каннера¹, він обіцяв вишукати “Correcturabzug”^{2*} Вашої казки (рукопис затратилась) та передати мені його в понеділок. Отже я доручу завтра казку редакції “Wage”^{3**} о чім Вас звіщу.

З глибоким поважаням
Р. Сембратович
XVII Jörgerstrasse 45, I, 7

ЛЛ, Ф. 3, № 1634, арк. 167–168. Кореспондентна картка, адресована: “[nrзб] Le. Herrn Dr. I.Franko, Redacteur der Zeitschrift “Літературно-Наук. Вістник”, in: Ostgalizien, Lemberg, Akademicka №8”

№ 8

Відень 17/IV 899.

Вповажаний Добродію!

Як раз получив Ваше письмо – днесь уже за пізно йти до Hofbibliothek, бо витягнути треба рукопис перед обідом. Завтра отже заберусь до переписуваня й сейчас по доконанню

¹ Каннер Генріх (Heinrich Kanner, 1864–1930) – австрійський журналіст, засновник часопису “Die Zeit”, формальний редактор газети “Franfurker Zeitung”.

² * Відбиток (нім.).

³ ** “Вага” (нім.).

його пришло. Канерови казав про се що писали¹ – з Кадішом² днесь не бачив ся, але він вже просив мене, аби Вам пригадати його “бажання”... З глибоким поважанем

Р. Сембратович

ЛЛ, ф. 3, № 1634, арк. 169–170. Кореспонденційна картка, адресована “Sr [нрзб], Herrn Dr. I. Franko, Redacteur der Revue “Літературно Наук. Вістник” Lemberg Ostgalizien Czarnecki-gasse № 26”.

№ 9

Відень 20/IV 899.

Вповажаний Добродію!

З Вашими копіями зайшла може якась помилка, або може Ви мені мильно написали. З Вашого письма виходить, що Вам нестас якогось періоду між словами: “то есть церковь славъ ть самъ Господь на небесе на землю призрѣ, да смо шовъ вопль вѣго” а “бѣ ся слезих” і т. д. Отже я вишукав на листку 296 на оборотній стороні стрічка 20-та з гори, слідуєчі слова:

Господь силенъ в брани то есть царь славъ и ть съ Господь на небесе на землю призрѣ, да слышав вопль вѣго³*

се кінець 20-ої стрічки, безпосередньо по сім слідуєча, себ то 21-а стрічка звучить: бѣся слезлю молитвою рех: взнея тя Господи яко [2 слова незрозумілого значення], не простре враг мой мой чресъ мя, Господи Боже мой возопиих к Тобѣ Господи исцели мя^{4**} і т. д.

Если отже сі послідні слова тотожні з тими, що у Вашій копії починають ся “бѣ ся слезах” (Ви мені тут не подали цілого реченя) то Вам нічо не бракує. Наколи одначе зайшла тут яка инша похибка, в такім случаю напишіть мені, а радо відпишу вам потрібне.

З глибоким поважанєм Ваш

Р. Сембратович

ЛЛ, ф. 3, № 1611, арк. 75–77.

¹ Р. Сембратовича І. Франко просив передати Г. Каннерові, що через проблеми зі здоров'ям зтягує з написанням якоїсь з обіцяних статей. У листі від редакції “Die Zeit” 18 квітня 1899 року, підписаному Г. Каннером, сказано: “Шановний пане Д[октор]. Пан Сембратович повідомляє мені, що Ви через погане самопочуття були досі не в змозі написати обіцяну статтю” [4, с. 306].

² Кадіш Герман (Hermann Kadisch, ? – 1934) – австрійський журналіст, єврей з походження і автор наукових праць про єврейство, видавець часопису “Volkpresse”. В архіві І. Франка збереглося два його листи до письменника від 13 січня 1896 року (ЛЛ, ф. 3, № 1613, арк. 97) та 3 квітня 1899 року (ЛЛ, №1626, арк. 485–486).

³ Господь сильний в битві то є цар слави і тоє Господь з небес на землю дивиться, щоб почути голос його. (церксл.) Ймовірно, це парафраз, який поєднує 8 вірш 24 псалма і 20 вірш 102 псалма. – Я. Г.

⁴ Слізною молитвою кажу: вознесу тебе, Господи, як [2 незрозумілого значення], не пройде ворог мій крізь мене. Боже мій, воззвав до тебе: Господи, зціли мене (церксл).

Високоповажаний Добродію!

Тут єсть тепер доцент Київського університету Чубіньський, криміналіст, що виїхав в цілі доповнення студій – з Відня їде до Галичини а відтак у Париж. Він має до Українців трохи жаль: свого часу хотів він щось друкувати по українськи та старі ментори київські, з котрими він в незгоді, не допустили до сего. Ще більш загорілість пішла так далеко, що зробили Чубіньського шпіоном російського правительства та листово остерегли мене (з Києва) перед сим чоловіком. Я розвідував про сю справу у компетентних людей, писав на Україну, розпитував російських соціялдемократів на котрих в листі покликувались, та дійшов до сего переконання, що все нечесна клевета, яко месть за личні справи.

Чубіньський має тепер на укінченю гарну розправу з поля криміналістики а кращі сего три вірші, котрі він між иньшими й мені читав. Однак зражений поступованям Киян не хотів нічо печатати – остаточно під пресією обох Окуневских віддав вірші – а розвідку напечатає лиш тоді если будуть напечатані вірші. Розумієсь, що тут бути може, грає багато лична амбіція, що він хоче показати Киянам, що вірші будуть таки напечатані і т.д. но все ж таки нам шкодаби стратити такого чоловіка, тим більш, що се людина талановита й робуча. Пишу се без його відома, но прошу звістити ласкаво когось з віденьців, що єсть з сими віршами, котрі передав Вам Окуневский.

З глибоким поважаням

Роман Сембратович

Відень XVII XVII Jörgerstrasse 45, I St, 7

ЛЛ, ф. 3, № 1611, арк. 79–82.

№ 11

[Дата за штемпелем: 16.VII. 1899]

Високоповажаний Добродію!

Звиніть, що вчера не міг сповнити своєї обітниці – але стало ся се зовсім не з моєї вини. До міста прийшов я $\frac{3}{4}$ на 10 год. зайшов до ресторану, в котрім надіяв ся стрінити Д[окто]ра Гукевича, тут велів собі дати вечеру та дожидав. Через хвилину прийшов один Рутенець та повів мене в иньший шинок, де після його гадки мав бути Гукевич. відтак були ми ще в кількох ресторанах но Г[укеви]ча годі було знайти. З уваги на пізну пору (було вже коло 12-ої) годі було Вас турбувати. З глибоким поважаням

Р. Сембратович

ЛЛ, ф. 3, № 171–172. Кореспонденційна карта адресована: “Високоповажаний Добродію Др Іван Франко, письменник. Kolobutów, posz. Strj

№ 12

Відень, 27 /III 901.

XVIII/1, Währinger Gürtel № 111, Th. 8

Високоповажаний Добродію!

Від довшого уже часу ношу ся з думкою заснувати німецку часопись, в котрійби побіч иньших справ порушати й обговорювати квестії, що дотикають нас ближше – та

робити нашій народній справі, так сказатиби, рекламу на заході. Уже два роки тому назад хотів я затягнути в тій сій цілі позичку в задатковім товаристві в Грацу, но не стало мені нових ручителів, яких я хотів, такіж що булиби радо заручили (або навіть й позичили самі мені потрібні гроші) не могли входити в рахубу із “із взглядів тавричних”.

В осени минушого року задумав я був в спілці з одним німецько-національним письменником оснувати тижневик п[ід] з[аголовоком] “Moderne Revue”. Був се грошевитий чоловік, котрий мігби легко покрити всякі недобори – но фанатичний антисеміт. Хоч все було уже приладнене, пляни наші розбили ся на програмовій статі.

Тепер однак я таки затягнув невелику позичку та в спілці з одним публіцистом беремося видавати тижневик. Проте удаюсь до Вас з прозьбою прислати нам ласкаво (якмога найскорше) з одну політичну казку або щось подібного.

Надіючись що просьба моя не остане безуспішною пишуць з глибоким поважаням
Р. Сембратович

ЛЛ, ф. 3, № 1634, арк. 173–175.

№ 13

Відень, 4 /IV 901.

XVIII/1, Währinger Gürtel № 111, Th. 8

Високоповажаний Добродію!

Ві второк відбудеся тутки “internationaler Congress gegen den Alkoholismus”¹. Мені треба би докончен всяких материялів в сій квестії – роз[уміється] дотичне Галичини (також мат[еріали] про переслідуваня проповідників антiалькоголізму). Ви будете прошені о статю в сій справі. Прошу прислати ласкаво усякі можливі материяли відвотною поштою.

З глибоким поважаням
Р. Сембратович.

ЛЛ, ф. 3, № 1611, арк. 325, 327.

№ 14

Wien, den 8/IV 1901

Високоповажаний Добродію!

Лист Ваш получив. Сегодня говорив лиш з Гольдом з “Zeit”-у², з Канером буду бачитись аж завтра (сегодня годі його подибати – бо тут съято) – но він після всякої правдоподібности помістить Вашу казку. Проче все зроблено як бажаєте. “X-Strahlen” друкують ся все в суботу вечером – я хотівби в третім числі помістити щось Вашого, можеби яку політичну статю про Галичину. Я просивби прислати єї можливо найскорше (3-є число буде готове уже 13-го вечером).

¹ “Міжнародний конгрес проти алкоголізму”.

² “Die Zeit” – німецькомовний часопис у Відні, заснований Г. Каннером, І. Сінгером, Г. Баром, який виходив як щотижневик з 6 жовтня 1894 до 29.10.1904 року. Серед автури часопису: Т. Герцель, Г. фон Гофмансталь, Г. Гессе, Г. Ібсен, Л. Толстой, І. Франко. В архіві І. Франка збереглося 88 листів редакції цього часопису до І. Франка. Ці листи опубліковані [4].

В надії, що просьба моя не остане безуспішною, пишу з глибоким поважанням
Р. Сембратович
ІЛ, ф. 3, № 1624, арк. 221, 223. Рукопис на бланку “X-Strahlen”

№ 15

Wien, den 13/IV 1901

Високоповажаний Добродію!

Казка Ваша в “Zeit”-і напечатана¹. Гонорар за неї ще не виплатили, годі подибати Зінгера². Як лиш получу вишлю Вам бажаний лексикон. Прошу прислати відвратною поштою щось недовгого для “X-Strahlen” – політичну статтю або подібну казку. Но требаб можливо найскорше, тому що кожде число кінчить ся друкувати в суботу вечером, в неділю йде до інтралігатора, а в понеділок – розсилає ся. 1-го числа “X-Strahlen” розпродано у Відни по трафіках 1300 примірників (скільки розпродано 2-го числа) ще не знати), се про око красний досить успіх, бо н[а] пр[иклад] “Wage” розходить ся у Відни в значно меншім числі примірників – но всетаки замалий успіх, бо часопись дешева, а щоби покрити лиш кошти видавництва, требаби розпродати найменше 2000 примірників. Но є надія, що пізнійше піде ліпше. Моральний успіх всетаки є, багато заграничних дневників попередрукувало деякі мої статі з “X-Strahlen” або подало зміст.

Ожидаю від Вас щось інтересного для “X – Strahlen” - (прошу прислати по можности відвратною поштою).

З глибоким поважанням

Р. Сембратович

P.S. Наші майстри в сплетнях пустили тут качку про мене, про котру писав Вам оден Німчик (як я пізнійше дізнав ся) усе те бляга. Я казав йому телеграфічно усе відкликати...

ІЛ, ф. 3, № 1614, арк. 51–53. Перший аркуш листа – бланк “X-Strahlen”.

№ 16

Wien, den 25/IV 1901

Високоповажаний Добродію!

Сердечне спасибі за статтю, прошу о память і на будуче. Наколиб могли мені прислати невеличку політичну казку (подібно в “Zeit”, бувби Вам дуже вдячний.

¹ Мова, очевидно, про публікацію “Die galizische Schöpfungsgeschichte. Ein pjlitische Märchen aus Galizien, wiedererzählt von Iwan Franko”, яка була опублікована в № 341 названого часопису 1901 року. В українському перекладі твір відомий під назвою “Із галицької “Книги битія” Цього ж дня (13 квітня 1901 року) редакція “Die Zeit” також прислала І. Франкові листа з інформацією про публікацію і просили прислати нові “казки”: “Також можете висилати це нам безпосередньо, бо хоча й пан Сембратович і мила людина, але в стосунках між нами нема потреби його турбувати” [4, с. 315] – сказано в листі.

² Ісінгер (Зінгер) Ісидор (Isidor Singer, 1859–1939) – професор економіки Віденського університету, співпрацівник журналу “Die Zeit”.

Реферат Дашинської¹ – нам справді інтересний, тимбільше, що подає вона дані, котрих (оскільки знаю) нігде ще не публіковано. Реферат сей вийде в “Bericht”² -і, і тоді я його Вам пришло. “Bericht” сей трохи припізнить ся, тому, що не всі відразу віддали свої манускрипти. що до моєї статі, то не перечу, що “in der Hitze des Gefechtes”³ міг я промахнути ся – но я бувби Вам дуже вдячний наколиб Ви звернули мою увагу в чім якраз промахнувся, щоби міг на будуче уникнути таких помилок. З присилкою статі, евент[уально] політ[ичної] казки прошу ласкаво поскорити.

З глибоким поважанням

Р. Сембратович

P. S. Статя моя про Україну помимо своїх хиб (котрі я вповні признаю) викликала в журналістичних кругах “Aufsehen”⁴ – я дістав в сій справі три листи з Німеччини. *ІЛ, ф. 3, № 1624, арк. 225–227. Перший аркуш листа – бланк “X-Strahlen”.*

№ 17

Wien, den 10/IV 1903

XVIII/1 Lazzaristengasse 36.

Високоповажаний Добродію!

История нашого видавництва зовсім проста. Поляки мають кольосальний вплив на заграничну прасу, про австрійську й не казати. В їх руках є синдикат заграничної преси, а се не така дрібниця, якби здавалося. Томуто розходять ся по європейській прасі прямо до увірення сплетні. Все накручують так, як їм сего треба. Але се ще дрібниця. Гірше всего те, що нас сьвіт зовсім не знає. Я мігби Вам показати листи від таких публіцистів, як Ле Манга, Дра Барта ін в котрих каже ся виразно, що в Німеччині і у Франції знають більше про Хінців як про Русинів – наколиж мають які інформації, то такі, яких потреба Полякам. Хто трохи лиш розгляне ся в сьвіті, побачить, що всяка справа потребує пропаганди. Дуже доброю пропагандою є його національна література. Ба, але й література потребує пропаганди. Я маю на се докази. Свого часу (ще перед видаванням “X-Strahlen”) переклав я був більшу часть Вашого “Захара Беркута”. Я оферував 5-ом накладчикам переклад даром, щоби лише видали. Розуміє ся звертавсь я до літератів (при кождім більшим видавництві є т[ак] зв[аний] літературний синдик). Всюди відказано мені, що так руська література, як і імя писателя булоби за надто ризиковане. Отже жадали від мене одні половини коштів накладу, другі хотіли взяти лише в коміс, себто я мав покрити всі кошти. Наколиж важило, що Ваше імя з всіх руських літератів найбільше звісне в Німеччині, то прийдено до того переконання, що ми таки справді дальше від Європи чим Хіни. А все ж таки розличні німецькі “бібліотеки” друкують нераз таке сьміте, такі дрантиві повісти Крашевского (іменно найслабші його твори!), що я їх не рівнявби навіть з “Захаром Беркутом”. Значить ся нашій справі

¹ Дашинська Зоф'я Емілія (Zofia Emilia Daszyńska, 1866–1934) – польський економіст, історик, соціолог, громадська діячка, феміністка, політик-соціаліст.

² Звіт (нім.)

³ В запалі боротьби (нім.).

⁴ Сенсація (нім.)

бракує безумовно пропаганди. Отсе й було одним з найголовніших товчків до видання “X-Strahlen”. Моє видавництво упало тому, що я мусів за багато докладати – а ще більш тому, що абсорбувало мені весь час, так що я кинув всякі інші заняття. Через “X-Strahlen” і через “Poloni-ю” вліз я у довги, отже не можу більше на таке зважити ся, тим більше, що знаю, що на якусь, хочби лише моральну, поміч зі сторони рутенців числити не можна. Рутенці суть лише на те, щоби “шімфувати” і т. д. Але є на се інша рада. Суть на світі всякого рода “Verlager-и”, книгарі і т. д. котрі займають ся видаванем і адмініструванем чужих часописий. Тут оголосив був Тивонович у фаховій часописи “Die Feder”¹* навіть відповідний інсерат (пошукує ся накладця і т. д.). Доси зголосило ся трех. Ми заключили тимчасовий договір. Наш накладець² обов’язує ся друкувати часопись до кінця року на свої різико – однак ми маємо права в кожній хвили відібрати часопись, наколи знайдемо відповіднішого накладця. (Великі підприємці – книгарі видають радо часопись, щоби при тій нагоді в інсератовій часті робити рекляму моїм видавництвам – знайти такого в Липску булоби не зле, і не так тяжко). Ми обов’язуємо ся через відозви і т. д. ширити часопись між своїми земляками. Наколиж часопись зовсім не рентувала ся і не було виглядів на слідуочий рік, він передає нам часопись з новим роком або застановляє видавництво, наколиб ми не хотіли його переняти. Крім того оснуває окремих “Ruthenischer Verlag”^{3**}, в котрім би видавали ся переклади руських письменників і т. д. “Ruthenische Revue” – як каже назва – не може бути бруковим органом віденським. Бруковий віденський орган – як “Fackel”, “Im Feuerschein”^{4***} – не може містити ані одної статі про українські ані про галицькі справи, бо тим самим стратив би характер спеціально віденського органу брукового. Я хотів охрестити орган іменем “Україна” або “Ukrainische Revue” - в сей спосіб популяризувалоби ся імя Україна, український. Але послі, котрі належать до комітету, спротивили ся сему. – Ви лист⁵ Д[окто]ра Коса⁶ мабуть зле зрозуміли. Рекляма для часописи не робить ся жадної. Лише висилати ся буде дарові примірники до всіх виднійших світових редакцій, публіцистів і то статі про українські справи і про національну літературу перекладати буде ся на

¹ “Пера” (нім.)

² Накладцем і видавцем часопису був Луціян Брунер – мільонер, який на то час видавав уже 2 часописи. Його листи щодо видання “Ruthenische Revue” наводить у цитованій книзі І. Тивонович [11, с. 5, 9–10, 11–12].

³ Руське (українське) видавництво. (нім.)

⁴ “Відблиски полум’я” (нім.)

⁵ Йдеться про лист до І. Франка з Відня від 4 квітня 1903 року, підписаний Р. Сембратовичем і А. Косом, в якому, запрошуючи І. Франка до співпраці в “Rutenische Revue”, говорилося про майбутнє видання: “Ми постарались, що нашій Revue зробиться реклама в заграничних німецьких, французьких та англійських ясописах, так що маємо надію поводження справи – і то не лише моральне, а також матеріальне, так що колись буде мож руским співробітникам оплатити гонорари” [6, с. 92].

⁶ Кос Андрій (1864–1918) – галицький адвокат, громадський діяч і організатор на Калушині. У 1900–1907 роках був послом до австрійського парламенту. Після окупації Галичини росіянами засланий на Сибір (1915–1917). Листувався з І. Франком [Листи опубліковані: 6].

французке і англійське. (Справі шкодить Тивонович¹, чоловік щирий і з пожертвовалям він все довів до путя і розпочав сам на власну руку діло – однак сентиментально наївний рутенець, що кождому накладцеві з гори складає сердечну подяку за “ласку” отсе одинока рекляма). Я бажав би перш усього звернути увагу на історію і літературу, тої самої гадки буде й Д[окто]р Кос. Залежить все лиш від доброї волі і помочи земляків. В інтересі справи лежить, познакомлювати съвіт зі славнійшими нашими мужами (я поміщаючи кілька разів уже житєписи, силъветки і т. д. наших людей, робив се для справи, а не для тих одиниць, котрі впрочім звичайно отім нічо й не знають), тому треба буде містити бодай в кождім другім числі портрет і коротку житєпись одного з наших людей – іменно на переміну, раз якусь личність з історії, то знов якогось звісного письменника. Розумієся годі нам дивити ся на наших славнійших людей крізь окуляри рутенської заїдливости і відповідно до сего описувати їх – бо тут розходить ся о те, щоби съвіт заінтересувати нашою справою та приеднати симпатії для борців за наші ідеї, а ех ipso²* для нашої справи. Проте звертаємо ся до Вас з уклінною просьбою прислати нам можливо як найскорше (бо треба приготувати завчасу кліші) слідуєчі, по можности як найгарнійші фотографії: 1) Хмельницького, 2) Котляревського, 3) Шевченка, 4) Куліша, 5) Федьковича, 6) Драгоманова, 7) Франка, 8) Грушівського, 9) Кобилянської, 10) Карпенка-Карого. Ми бажалиб мати від Вас слідуєчі статі: 1) короткий огляд нашої літератури, 2) коротку житєпись і характеристику Котляревського, 3) яку інтересну “політичну казку”. звертаємо ся через Вас рівнож з уклінною просьбою до проф[есора] Грушівського о коротку історію Хмельниччини і житєпись Хмельницького, а д[обродія] Павлика о коротку житєпись Драгоманова. Звиніть що завертаю Вам голову, але безконечне писане листів, вічні переговори, торги і т.д. забирають мені тільки часу, що я і так вже позанедбував багато иньших обовязків та дістав як раз листовного “носа”. А знаєте, я жию з пера! Ми хотілиб подавати в бібліографії сякі книжки (особливо написані чужинцями) на німецькій або французкій мові про нашу історію, літературу і т.д. як і переклади наших письменників. За всяку поміч в тім напрямі булиб ми Вам дуже вдячні.

Просимо відписати нам відвортною почтою чи можемо на Вас числити, що і коли пришлете...

З глибоким поважаням

Р. Сембратович

ЛЛ, ф. 3, № 1624, аркуші 423–427. На першій сторінці перед рукописним текстом, ближче до лівого верхнього кутка листка поліграфічним способом напис – “Roman Sembratowicz”; місто і адреса у правому верхньому кутку того ж аркуша – також подана поліграфічно.

¹ Тивонович Іван – ініціатор і засновник видання “Ruthenische Revue”. Про історію цього видання випустив 1906 року у Відні книжку “Історія заснованя “Ruthenische Revue” [11], яка отримала критичну рецензію І. Франка [14]. Серед архіву І. Франка збереглися 4 листи І. Тивоновича до письменника.

² Тим самим (лат).

Високоповажаний Добродію!

Я сам не знаю, з якого кінця зачинати мій лист. Орган виходячий на чужій мові а названий до того “Ruthenische Revue” не може нічим иньшим займатися, як лиш спеціально українськими справами – або що найменше такими, що спеціально нас дотикають. Відповідно до сего уложено й плян видавництва, для того звернувся я до Вас з проською о спеціальні статі. Мені розходило ся й о те, щоби Ви й Грушівський зискали рішучий вплив на орган, для того хотів я Вас просити, щоби Ви вступили до прасового комітету. Я ставив на засіданню комітету три рази внесеня, щоби “Ruthenische Revue” редаговано у Львові (бо се булоби навіть з технічного боку лекше) – усе те тому, що я бажавби часопись зробити більш органом українським чим галицким. Галицка Русь не може робити ніякої культурної роботи – польска кольонізация розсадить єї невдовзі до решти – потрібної для національного бутя, бо всі єї сили абсорбує невольна борба політична. Тому мусимо звернути найбільшу увагу на Україну. Українській справі мігби дуже добрі услуги віддати орган на німецькій мові. Я числив на певно на вашу поміч і тому звернув ся до Вас з повним довірям – виж неначе обидили ся моїм листом, по якій причині, я нерозумію. Може бути, що я не все точно описав Вам – алеж подумайте, що я й так маю багато праці, а тут ще писаня усяких листів в справі “Ruthenische Revue”, читанє надсиланих статей і т.д. притім я чим раз більше западаю на здоровю (в цвітні повинен я був їхати за порадою лікарскою на полудне) – так що годі всьому дати раду. Треба знати, що для мене особисто “Ruthenische Revue” з материяльного боку досить твердий оріх, бож я мушу покинути більшу часть своїх, всетаки добре платних (і з публіцистичного боку вартнійших для молодого журналіста) занятій. Я вірю й розумію те, що Ви маєте аж надто багато занятій і що від тих занятій відривати вас без шкоди для нашої справи не можна – однак вірю й в те, що Ваше співробітництво при “Ruthenische Revue” лежалоби як раз в інтересі справи. Бож з органом спеціально українським буде західна Европа далеко більше числити ся, чи зі статями порозкиданими по розличних часописях (“Ruthenische Revue” буде висилати ся всім більшим європейским редакціям і виднійшим письменникам). Проте удаючи ся до Вас з проською о поміч не хотів я Вас зовсім перетяжати ані забирати вам без потреби часу.

З глибоким поважаням
Р. Сембратович

Лл, ф. 3, № 1624, арк. 429–431. На першій сторінці перед рукописним текстом, ближче до лівого верхнього кутка листка поліграфічним способом напис – “Roman Sembratowycz”; місто і адреса у правому верхньому кутку того ж аркуша – також подана поліграфічно.

№ 19

Wien, den 6 / V 1903

XVIII/1 Lazzaristengasse 36.

Високоповажаний Пане Докторе!

Гадаю, що найкраще відповім на всі Ваші питання, коли розкажу Вам усю історію “з кінця”.

Два місяці тому назад завязав ся прасовий комітет, котрого метою було оснувати кореспонендційне бюро. Про власний орган ніхто серйозно не думав. між тим д[обродій] Тивонович вештав ся між людьми, шукаючи за організаторами такого бюро, розписував листи і т. д. Зовсім мабуть случайно – се знаю з листу відчитаного Тивоновичем на засіданню комітету – прийшов він на гадку заснувати таки зараз орган, котрому хотів дати віддай назву “Aus dem wilden Osten”¹, та взяв ся до справи з питомою собі горячковостію (перше число мало вийти в протягу кількох днів, себто 15 цвітня). Мав се бути тижневик політичний присвячений галицким справам. Я з початку не брав справи серйозно і не хотів прикладати до сего руки. Між тим йшли ради, наради, назіданя та показало ся, що справа заснованя часописи поступає на перед. Се отже ані не моє діло, ані від мене не залежне. Як я був би не приложив до сего руки, був би виходив спеціально галицький (може в частині й український) тижневик політичний. Спинити справу було не можливе. я радив отже друкувати часопись у Відни (з віденською маркою, о котру більшости членів комітету ходить) а редагувати у Львові. Як звісно рутенці казали мені, що я не хочу працювати для “Ruthenische Revue”, бо мені Німці ліпше платять і т. д. – а Тивонович сказав на засіданню дня 25 цвітня до мене: “Скажіть отверто! Ви хочете цілу справу убити. Але я Вам прилюдно кажу, що хотяй би не тільки Ви, але й цілий комітет, хотів справу загірити, то я буду на власну руку видавати часопись. відповідних людей знайду...”².

Помимо того отже, що се справа для мене з материяльного боку дуже не вигідна і що задля видавництва “Ruthenische Revue” не буду міг виїхати сего року до купелів – куди їзджу від чотирох років, а котрі для мого здоровя доволі потрібні – прийняв ся за се діло лише тому, щоби не дати справи скомпромітувати, о скільки се в моїх силах. Я числив іменно на певно на Вашу поміч і Грушівського. Я був за тим, щоби орган присвятити більше Україні і хотів назвати його “Україна” або “Ukrainische Revue”. Не всі мої внесеня вправді перейшли – я справді не можу похвалити ся рішаючим прийвом в комітеті – але всетаки есенціональні справи одобрено. Комітет рішив отже: “Видає ся поважний двомісячник “Ruthenische Revue” в обемі 24–2 сторін звичайної вісімки (подібно як Літ. Наук. Вістник). Часопись має заступати інтереси усего українсько-русского народу

¹ “З дикого Сходу” (нім.).

² У книзі “Історія заснованя “Ruthenische Revue” [11, с. 8–9] І. Тивонович згадував про засідання пресового комітету 27 квітня 1903 року за участі Р. Сембратовича, Є. Левицького і Є. Олесницького. Автор так передав закінчення своєї промови: “Вкінці заявив я, що справи все таки не кину, а позаяк вже досить переконав ся о нещирости декотрих з присутних, проте звільняю їх цілковито від немилого їм може обовязку – а поки що “Ruthenische Revue” буду видавати сам” [11, с. 9].

– містити політичні, історичні, научні, житєписи виднійших наших мужів та подавати від часу до часу переклади наших письменників. Не вважаємо за відповідне виступати з окремою політичною програмою, бо часопись єсть радше органом інформаційним для заграниці – впрочім не можемо містити статей політичних, що противилиби ся програмі національно-демократичної партії. Яко поневолений нарід виступаємо проти форм правління усіх трех держав, в яких приходиться ся нам жити. Веденя видавництва поручає ся п[анам] Д[окто]ру Косови і Р. Сембратовичеви, котрі підписують часопись яко видавці – вони оба полагоджують спільно справи редакційні...”

Беручи на себе видавництво – і будь що будь не малу відвічальність – думав я при Вашій помочи і Грушівського вести видавництво до кінця сего року у Відни (в сей спосіб дісталаби часопись “віденську марку”), а відтак, по новім році, перенести видавництво до Львова, бо там знайде ся більше і відповіднійших людей. З сим моїм пляном годить ся впрочім більшість комітету. Я був тоді дуже занятий, и писав як раз якусь кореспонденцію, котру мав сейчас вислати. Просив отже Д[окто]ра Коса, щоби написав Вам просторий лист, розказав усе до чиста, запросив Вас до участі у видавництві, просив Вас о приєднанє для справи проф. Грушівського та повідомив Вас, що комітет рішив ся визначити для Вас місячну платню, наколи схочете взяти участь, яко постійний співробітник. – Я сего листу не мав часу читати, але Вашого дістали, бо відповіли під мою адресу і т. д.

Отже ще раз зазначити мушу (бо о се питаєте), що редакційний комітет становимо лише ми оба (Д[окто]р Кос і я). Анї Д[окто]р Кос, анї я не маємо тої амбіції, вести видавництво руського органу і наколиб Ви схотїли переняти редакцію на себе, ми булиби безконечно вдячні, так само ми готові видавати орган за Вашими вказівками. Я певний, що Ви відповіднійші до сего діла чим ми оба з Косом в купі – впрочім я за молодий, щоби мати відповідний досвід, знанє і т. д. займаю ся більше чужими справами отже знаю їх ліпше як руські і т.д. Проте звертаю ся до Вас – в імє справи, о котру Вам так само ходить як мені – з просьбою о підмогу видавництва. На кожний случай просимо о ласкаву відповідь відвортною почтою, чи можемо на Вас числити.

З глибоким поважаням

Р. Сембратович

P.S. статя в “Die Woche”¹ написана Лефлером². Він заїмив єї досить неудачно з моїх статей в “X-Strahlen” - розумієся без моєї відомости. На кожний случай я бувби Вам дуже вдячний, наколиби Ви мені позитивно вказали, які хиби замітили – бо можливо, що похибка запозичена від мене.

ЛЛ, ф. 3, № 1624, арк. 449–452.

¹ “Тиждень”

² Припускаємо, що йдеться про Генріха Лефлера (1863–1919) – австрійського художника-сецесіоніста, книжкового ілюстратора та театрального декоратора. Випускник Віденської Академії мистецтв, з 1903 року – викладач в ній. Упродовж 1900–1903 років – головний художник Віденської опери.

На першій сторінці перед рукописним текстом, ближче до лівого верхнього кутка листка поліграфічним способом напис – “Roman Sembratowycz”; місто і адреса у правому верхньому кутку того ж аркуша – також подана поліграфічно.

№ 20

Wien, den 14 / V 1903

XVIII/1 Lazzaristengasse 36.

Високоповажаний Добродію!

Сердечне спасибі за прислане – увійшло в перший №. Як би Ви могли для 2-го числа зладити короткий огляд історії нашої літератури, був би Вам дуже вдячний. Я просив впрочім свого часу й д[обродія] Романчука¹, щоби з Вами об сім поговорив. Можнаби в 2 числі подати короткий загальний огляд а опісля обговорювати матерію спеціально. Або поділити на дві часті: в 2 ч. історію літератури до Котляревського, а в 3 новішу. Впрочім Ви тут компетентніші, отже робіть, як знаєте. Може маєте яку інтересну політичну казку?

Я бажавби спеціально політичним статтям посвятивати як найменше місця – хоч під рукою маю майже виключно політичний матеріал, впрочім залежати се буде від доброї волі земляків. Я гадаю, що не тільки Вам і мені повинно о се ходити, щоби орган по людськи презентував ся – але всім Русинам. Як би се від мене було залежало, то я бувби перед феріями видавництва абсолютно не зачинав. Раз тому, що редакцію треба було заздалегідь приготувати, по друге з чисто особистих причин: я тепер звязаний з Віднем і мушу тут сидіти в найпоганійший час, коли навіть найздоровші люди виїзджають на свіжий воздух. Але як вже розпочало ся, треба видавати якось.

Рівнож просивби я д[обродія] Гнатюка о статейку про угорську Русь. Можеби й проф. Грушівський написав бодай коротесенький огляд історії України – се булоби сто раз краще, ніж як би мав в тій справі забирати голос який ділетант.

Не хочу забирати Вам більше часу, але може знайшовби ся хто в тов[аристві] Шевченка, що зладив би виказ бодай важніших книжок і брошур про українські справи на німецькій, французкій, англійській італійській та шведській мові (В останніх днях получив я лист від Ф.Ле Манг-а, з просьбою подати йому яку книжку про Хмельницького на французкій, англійській або німецькій мові) – не шкодилоби подати таку бібліографію в “Ruthenische Revue”.

Ще раз прошу не забувати ласкаво на нашу часопись.

З глибоким поважанєм

Р. Сембратович²

¹ Романчук Юліян (1842–1932) – політичний і громадський діяч, політичний провідник галицьких українців, педагог, журналіст. Співзасновник Національно-Демократичної партії (1899 рік) і перший її голова (до 1907 року), один із творців “нової ери” (1890), посол до австрійського парламенту (1907–1910, 1916–1917), з 1910 року – віце-презес парламенту. Член-засновник “Просвіти”, дійсний член НТШ. засновник і видавець газети “Батьківщина”, співзасновник “Діла” та “Ruthenische Revue”.

² Далі (на арк. 456) до листа долучена переписана Р. Сембратовичем поезія (28 рядків)

ЛЛ, №124, арк. 453–456. На першій сторінці перед рукописним текстом, ближче до лівого верхнього кутка листка поліграфічним способом напис – “Roman Sembratowycz”; місто і адреса у правому верхньому кутку того ж аркуша – також подана поліграфічно.

№ 21

Wien, den 14 / V 1904
XVIII/2 Gersthoferstr. 32.

Високоповажаний Пане Доктор!

Пригадую Вам Вашу обітницю, написати для “Ruthenische Revue” коротку історію руської літератури. наколи лише можливо, прошу єї поділити ласкаво на глави, так, щоби увійшла в 5–8 чисел. Наколиж сего ніяк не можна, то бодай короткий огляд на 1–2 числа – гадаю, що такий огляд не багато забрав би Вам часу, бо Ви сю матерію вже й по руськи обробляли.

З глибоким поважанням
Р. Сембратович

P.S. В слідуючій році “Ruthenische Revue” виходити ме що 10-го й 25-го. Я просивби присилати ласкаво першу частину уже до 2-го числа, котре вийде 25 січня.

ЛЛ, ф. 3, № 1624, арк. 529.

На першій сторінці перед рукописним текстом, ближче до лівого верхнього кутка листка поліграфічним способом напис – “Roman Sembratowycz”.

№ 22

Wien, am 25/VI 1905

Високоповажаний Пане Доктор!

В справі видання Ваших політичних казок (о котрім ми говорили в часі нашої послідної стрічи у Львові¹) відносився до кількох накладців. Оден заявив охоту видати сї казки, хоче однак знати, скільки їх і скільки аркушів друку займе менш більш ціле видання. Звістїть мене про се відвортною почтою, а я получивши остаточну децизию подам Вам адресу дотичного друкаря (маю 3 in peto), так щоби Ви безпосередно могли з ним зносити ся. Тепер на таке видання найдогіднійша пора.

Якби могли прислати для печатаня в “Ruth[enische] Revue” одну (недруковану ще по німецки) казку, бувби Вам дуже вдячний.

З правдивим поважанням
Р. Сембратович

ЛЛ, ф. 3, № 1638, арк. 507. Лист на бланку “Ruthenische Revue”.

німецькою мовою невідомого автора (можливо, й перекладена на німецьку з іншої мови) про чудесну подорож св. Пахомія до Єрусалиму для здобуття св. хіротонії, яка починається словами: “Der heilige Pachomius / Ein strenger Klausner war” (“Святий Пахомій / був строгим монахом...”). оскільки рукопис тексту здебільшого годі відчитати, пропускаємо тут текст цієї поезії.

¹ Зустріч відбулася на Загальних зборах НТШ 19 квітня 1905 року [19, с. 1–18].

ROMAN SEMBRATOWYCZ
IWAN FRANKO
(EIN LITERARISCHES CHARAKTERBILD)

Wir begehen uns zuweilen in der wüsten Einöde einer prachtvollen Blume, deren Anblick uns diese seltsame Erscheinung zu bewundern zwingt. Die Blume verdankt ihr Dasein der uns unbekanntem Logik der Tatsachen und Ereignisse, die wir schlechtweg mit dem Namen "Schicksal" oder "Fatum" zu bezeichnen pflegen. Eine solche Blume in der moralischen Einöde Galiziens ist die Person des ruthenischen Schriftstellers Iwan Franko.

In einer Bauernhütte geboren und erzogen, lernte er von Jugend an die unendlichen Qualen seines Volkes und die Politik der polnischen Machthaber – mit anderen Worten: Die ethische Verkommenheit Galiziens – kennen. In der materialistisch durchseuchten, sterilen galizischen Gesellschaft, die längs an der eigenen Kraft und Zukunft verzweifelte, stand Franko allein da. Zuweilen bemächtigte sich seiner der Pessimismus, er schrack zurück, schien eingeschüchtert zu sein. Dann erhob er sich wiederum, abermals erscholl seine Stimme, die Stimme des Rufes. Er schritt vorwärts, ohne sich umzusehen, begleitet vom höhnischen Lachen der unwissenden Menge und der gestreichelnden Zyniker, die sich nur von der ohnmächtigen Wut und vom Hass gegen alles Große (weil sie selbst klein und niedrig sind) leiten lassen; – die weder Kraft noch Energie besitzen, um etwas Positives zu leisten, dafür aber durch zynischen Spott und faulen Witz alles von Anderen Geleistete zu bemängeln suchen.

Wie ein gesunder Organismus, der entweder Gift absondert oder an demselben zugrunde geht, konnte sich Franko mit der bestehenden Ordnung nicht vertragen – er paßte in den Kram nicht. Er ist eine ungemein starke Individualität, die sich den Umständen nicht anpassen will, wohl aber die Umstände sich anzupassen sucht. Er behauptet seine Unabhängigkeit sowohl nach oben wie nach unten hin - nach rechts, wie nach links. Er horcht nur der Stimme seines Gewissens, seiner inneren Überzeugung, und rücksichtslos mit eiserner Konsequenz schreitet er vorwärts, ohne irgendein Hindernis zu beachten. Deshalb mußte er viele Gegner finden. Denn jeder, der im Leben etwas will, trifft Freunde - und stößt auf Feinde. Viele Freunde – viel Ehre. Nur wer Nichts will, wer kein ernstes Programm hat, kann es allen recht machen.

Eine mächtige Natur, ein echter Mann wie Franko, mußte sich mit unserer moralischen Halbwelt verfeinden, denn die Durchschnittsleute ertragen heutzutage nur Menschen, die immer bereit sind, etwas von ihren Prinzipien – wie eine Hetäre ihre Tugend – preiszugeben, von dem einmal eingeschlagenen Wege abzuschwenken, um nur ... zu gefallen. Franko will nicht gefallen, denn er ist ein ganzer Mann! Als ein wahrer Aristokrat des Geistes bewundert und liebt er alles Erhabene, Große, moralisch Mächtige, verabscheut und haßt alles Niedrige, Kleinliche – denn er ist imstande, sowohl energisch zu lieben, wie zu hassen. Es ist daher kein Wunder, daß Franko einen ungeheuren Einfluß auf die Jugend hat – die ganze jüngste Generation unter den Ruthenen ist eine geistliche Schöpfung. Der einst verschmähte Dichter wird heute zahlreichen Anhängern und Jüngern wie ein Prophet verehrt.

Folgen wir ihm auf jedes Gebiet seiner geistigen Tätigkeit als Dichter, Romancier, Gelehrter, Politiker - stets werden wir in ihm einen wackeren Combattanten für die kostbarsten Güter der Menschheit sehen, auf dessen Banner zu lesen ist: „Sieg oder Tod“!

Die bedeutendsten Schriften von Franko sind: „Vom Berg und Tal“, eine Sammlung der Gedichte, die als ein wahrer Spiegel die Seele des Dichters treu wiedergeben: „Die welken Blätter“, Gedichte, die sich durch ihre wahrhaft rührende Lyrik auszeichnen; „Aus den Tagen der blutenden Seele“, eine Gedichtensammlung; „Das gestohlene Glück“, ein Drama aus dem Volksleben; „Im Schweiß des Angesichts“, Novellen, in welchen Franko mit großer Treue die Misé des galizischen Arbeiterlebens schildert; „Zacharias Berkut“, ein historischer Roman; „Politische Märchen“ etc. Außerdem viele streng wissenschaftliche Abhandlungen. Einiges von Franko ist auch in deutscher Übersetzung erschienen; er schreibt auch von Zeit zu Zeit für manche Wiener Wochenschriften.

Die außerordentliche Beobachtungsgabe, glänzende Meisterung der Sprache, der tiefe Wahrheitsdrang stellten Franko mit einem Schlage in die Reihe der bedeutendsten Schriftsteller. Unter den galizischen Schriftstellern überhaupt ist er unstreitig der das Meiste Bietende, der am vielseitigsten Veranlagte.

Der vielseitige Geist Frankos ist in jeder Richtung tätig. Er sieht überall Mängel und deshalb zersplittert sich sein schöpferische Kraft – er möchte alle Lücken ausfüllen. Seine Tätigkeit ist aber in jener Hinsicht erfolgreich. Als Dichter überzeugt er selbst solche Gemüter, die allen Argumenten unzugänglich sind, mit einer in Begeisterung schwingenden Stimme appelliert er an die innigsten Menschengefühle – er reißt uns mit sich fort, er erschüttert unsere Seele und wühlt uns im Innersten unseres Gemütes auf, – obwohl der Prediger selbst oft eine schüchterne Position einnimmt.

Als Romancier und Novelist revolutioniert Franko seine Stammesgenossen, indem er ihnen die nackte Wahrheit über die elenden Zustände Galiziens vor die Augen stellt.

Als Gelehrter sucht er seinem Volk die Errungenschaften der westeuropäischen Kultur zuzuführen und kämpft gegen alle Vorurteile. Er war der Erste, der in Galizien den Kampf gegen den Personenkultus unternommen und in diesem Lande eine Kritik möglich gemacht hat.

Bis vor kurzem spielte Franko auch als aktiver Politiker in Galizien eine bedeutende Rolle. Aber verstimmt durch die trostlose Zerfahrenheit der politischen Zustände in Galizien zog er sich in seine Studienstube zurück und verzichtete darauf, seine Kräfte nutzlos im lärmenden öffentlichen Leben zu vergeuden. Er stellt aber gerne seine Feder in den Dienst seines Volkes, wo es gilt, dessen Sache zu fördern.

Franko kämpft jedoch auch gegen jeden Chauvinismus, sowohl gegen den der Polen wie auch gegen den seiner Stammgenossen. Um zu zeigen, wie weit rückhaltsloser nationaler Götzendienst führen kann, bewies er, daß die Polen einen Dichter als den größten ihrer Nation vergöttern, welcher eigentlich ein Dichter des Verrates war. In Galizien wird aber alles eher als die Wahrheit ertragen. Das erklärt uns, daß Franko – trotzdem ihm auch die Polen viel zu verdanken haben, da er in das geistige Leben Galiziens ein fortschrittliches Moment brachte und auf die polnische Jugend einen großen Einfluß hatte - von den Polen sehr gehaßt wird. Umsomehr ist er aber bei den Ruthenen beliebt, und das 25jährige Jubiläum seiner literarischen Tätigkeit, welches im Jahre 1898, sowohl von den russischen, wie auch von den österreichischen Ruthenen feierlich begangen wurde, gestaltete sich zu einer imposanten Nationalfeier. Franko wird heute von der ruthenischen Jugend vergöttert, die bemüht ist, getreu nach den Worten ihres geistigen Erweckers zu leben.

“X-Strahlen”, Wien, 1901, Nr. 5, S. 27–30.

Переклад

**РОМАН СЕМБРАТОВИЧ
ІВАН ФРАНКО
(ЛІТЕРАТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА)**

Ми іноді знаходимо у пустельній місцині пишну і розкішну квітку, чий вигляд змушує дивуватися цим рідкісним явищем. Своє існування квітка завдячує невідомій логіці фактів і подій, яку ми за простою називаємо “доля” або “фатум”. Такою квіткою у моральній пустелі Галичини є особа руського письменника Івана Франка.

Народжений та вихований у сільській хатині, від юних літ пізнав він нескінченні муки свого народу та політику польських владоможців – іншими словами: етичний занепад Галичини. В наскрізь отруєному матеріалізмом, стерильному галицькому суспільстві, що тривалий час сумнівалося у своїх силах та майбутті, одинаком стояв Франко. Інколи ним оволодівав песимізм, він лякався, виглядав наляканим. Але тоді він знов-таки підіймався, знову лунав його голос, його заклик. Він просувався наперед без оглядки, у супроводі глузливих посмішок неосвіченої юрби і дотепних циніків, що виступають проти всього великого з безсилою люттям та ненавистю (бо вони самі є маленькі); – що не мають ні сили, ні енергії зробити щось позитивне, але тому самі вишукують помилки та дефекти у діях та звершеннях інших через цинічні насмішки та ліниві жарти.

Як і кожний здоровий організм, що або виводить отруту, або її переробляє, Франко не вписується в існуючий порядок – він зовсім не пасує до нього. Він – надзвичайно сильна індивідуальність, що не пристосовується до умов, але шукає, щоб довколишні умови пристосувалися до нього. Він наголошує на своїй незалежності у всіх напрямках – як згори, так і знизу, як праворуч, так і ліворуч. Франко прислухається лиш до голосу власного сумління, своїх внутрішніх переконань і йде вперед без оглядки, із залізною послідовністю, незважаючи на перешкоди. Тому він набув багатьох ворогів. Тому що кожен, хто хоче чогось досягнути у житті, зустрічає друзів – і наштовхується на ворогів. Багато друзів – багато честі. Тільки той, хто нічого не хоче, не має серйозних планів, може всім довкола догодити.

Потужна натура, справжній мужчина як от Франко, мусив стати ворогом для нашого морального напівсвіту, оскільки сьогодні пересічні люди можуть зносити лише людей, що завжди готові відмовитися від своїх принципів – як повія від своєї незайманості, відхилитися або зійти з одного разу вибраного шляху лише з однією метою – щоб сподобатися. Франко не хоче подобатися, оскільки він справжній мужчина! Як справжній аристократ духа він милується і любить все високе, благородне, велике, величне, морально значуще, відчуває огиду і ненавидить все низьке, дрібничкове, оскільки він може потужно як любити, так і ненавидіти. Не дивно, що Франко має величезний вплив на молодь – вся наймолодша генерація русинів є його духовною креатурою. Одного разу недооціненого поета сьогодні обожають як пророка чисельні послідовники і молодші колеги.

Якщо простежимо кожну область його діяльності як поета, романіста, вченого, політика – всюди побачимо бравого вояка за найвищі цінності людства, на прапорі якого написано: “Перемога або смерть!”

Найбільш значними творіннями Франка є: “З вершин і низин”, збірка поезій, що є правдивим дзеркалом душі поета: “Зів’яле листя”, вірші, що визначаються насправді хвилюючою лірикою; “З днів квітучої душі”, збірка поезій; “Украдене щастя”, драма з народного життя; “В поті чола”, новели, в яких Франко правдиво зображає мізерність життя галицького робітника; “Захар Беркут”, історичний роман; “Політичні казки” і т. д. Крім того – багато суто наукових праць. Дещо з доробку Франка опубліковано в перекладі на німецьку; він також час від часу пише для деяких віденських тижневиків.

Надзвичайна спостережливість, блискуча майстерність мови, глибока правдивість поставили Франка з першого разу в ряд найбільш видатних письменників. Поміж галицьких письменників він, взагалі, безсумнівно найбільш обіцяючий, найбільш здібний.

Багатосторонній талант Франка діє у всіх напрямках. Він всюди бачить недоліки і тому розпиляється його творча енергія – він лізе у всі дірки, хоче заповнити всі щілини. Його діяльність є успішною з будь-якої точки зору. Як поет Франко переконує навіть такі уми, до яких не доходять жодні аргументи, тремтячим від захоплення голосом апелює до найсокровенніших людських почуттів – він пориває нас зі собою, зворушує наші душі і збуджує нашу натуру, хоча сам місіонер і проповідник займає дещо боязку позицію.

Як романіст і новеліст Франко викликає революцію у своїх одноплемінників, оскільки він викриває голу правду про злиденний стан Галичини.

Як учений він шукає шляхи для ознайомлення власного народу зі здобутками західноєвропейської культури та введення їх у практику, при цьому бореться із всіма забобонами. Франко був першим у Галичині, хто почав боротися проти культу особи і уможливив критику в цьому краю.

До останнього часу Франко відігравав значну роль також як галицький політик. Але розчарувавшись у безнадійній відсталості та руйнації в політичній ситуації в Галичині він повернувся назад до свого кабінету вченого та мистця і припинив марнувати свої сили у шумі громадського життя. Але його перо охоче служить своєму народові, оскільки він просуває його справу далі.

Проте Франко бореться також проти будь-яких проявів шовінізму як у поляків, так і в русинів. Щоб показати наслідки бездумного возвеличування своєї нації, він довів, що поляки обожають одного поета як найкращого у своїй нації, хоча насправді він був поет зрадник. У Галичині все сприймається радше як правду. Це пояснює, чому Франка так сильно ненавидять поляки, хоча він привніс у духовне життя Галичини багато позитивних моментів і має великий вплив на польську молодь. Тим більше його люблять русини, і 25-ліття його літературної діяльності, яке святкували як російські, так і австрійські русини в 1898 році, перетворилося на імпозантне національне свято. Руська молодь сьогодні обожає Франка, бо вона старається жити якомога точніше за заповідями свого духовного будителя.

*Друковано: “Х-промені”, Відень, 1901. № 5. С. 27–30.
Переклад з німецької Северина Тихого.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Возняк М.* Поезії Шевченка в німецьких перекладах Франка // *Возняк М.* З життя і творчості Івана Франка. Київ: Видавництво Академії Наук УРСР, 1955. С. 266–303.
2. *Въ справѣ унівеситетскѣй.* Статѣъ д-ра Ивана Франка // *Діло.* 1901. 21.12.1901 (3.01.1902). С. 2.
3. [Гнатюк В.] “X-Strahlen” // *ЛНВ.* 1901. Том XIV. Кн. 6. С. 45 (Хроніка і бібліографія). Підписано: В.
4. *Горак Р., Василенко М.* “Гостем у німців” (листи редакції журналу “Die Zeit” до Івана Франка) // *Науковий вісник музею Івана Франка у Львові.* Львів: Априорі, 2012. Вип. 11. С. 241–410.
5. *Коцюбинський М.* Згадки про Романа Сембратовича // *Коцюбинський М.* Твори в трьох томах. Київ: Дніпро, 1965. Т. 3. С. 35–42.
6. *Кухар В.* Ще одна постать із кола соратників Івана Франка: Андрій Кос (фрагмент епістолярної спадщини) // *Науковий вісник музею Івана Франка у Львові.* Львів: Каменяр, 2003. Вип. 3. С. 82–96.
7. *Листи до Михайла Коцюбинського.* / Упорядк., комент. В. Мазного. Ніжин, 2003. Т. IV. 398 с.
8. *Новинки.* Вѣдчить д-ра Ив. Франка // *Діло.* 1896. № 270. 30.11 (12.12). С. 3.
9. “Січ” 1868–1898. Альманах в пам’ять 30-их роковин основання товариства “Січ” у Відні. Львів: З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1898. 243 с.
10. *Спогади про Івана Франка* / Упоряд. М. Гнатюк. Вид. 2-ге, доповн., перероб. Львів: Каменяр, 2011. 814 с.
11. *Тивонович І.* Історія засновання “Ruthenische Revue”. Відень, 1906. 41 с.
12. *Федасюк Н., Шаповал Ю.* Сембратович Роман // *Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника* / За ред. М. М. Романюка. Львів, 1996. Вип. 3. С. 271–272.
13. *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 50. 703 с.
14. *Франко І.* Іван Тивонович. Історія заснування “Ruthenische Revue” у Відні // *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 37. С. 252–254.
15. *Франко І.* Пролетарська нація // *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 44. Кн. 2. С. 611–613.
16. *Франко І.* Тарас Шевченко і його “Заповіт” // *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1981. Т. 34. С. 386–388.
17. *Франко І.* Ruthenische Revue // *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1981. Т. 34. С. 406–407.
18. *Франко І.* Le Tsarisme et l’Ukraine par Romain Sembratovych, avec preface de Bjoernstjerne Bjoernson Париж 1907 // *Франко І.* Додаткові томи до Зібрання творів у п’ятдесяти томах. Київ: Наукова думка, 2011. Т. 54. С. 711–713.
19. *Хроніка НТШ.* 1905. Ч. 22. Вип. 3.

REFERENCES

1. *Vozniak, M.* (1955). *Poezii Shevchenka v nimetskykh perekkladakh Franka.* In: Vozniak M. *Z zhyttia i tvorchosti Ivana Franka.* Kyiv: Vydavnytstvo Akademii Nauk URSR, 266–303.
2. *Въ справѣ univesytetskôï.* Statŭ d-ra Yvana Franka. (1901). *Dilo*, 21.12.1901 (3.01.1902), 2.
3. [Hnatiuk V.] (1901). “X-Strahlen”. In: *LNV, t. XIV, kn. 6*, 45 (Khronika i bibliohrafiia). Pidpysano: V.

4. Horak, R., Vasylenko, M. (2012). "Hostem u nimtsiv" (lysty redaktsii zhurnalu "Die Zeit" do Ivana Franka). In: *Naukovyi visnyk muzeiu Ivana Franka u Lvovi, vyp. 11*. Lviv: Apriori, 241–410.
5. Kotsiubynskiy, M. (1965). Zghadky pro Romana Sembratovycha. In: Kotsiubynskiy M. *Tvory v trokh tomakh, t. 3*. Kyiv: Dnipro, 35 – 42.
6. Kukhar, V. (2003). Sheche odna postat iz kola soratnykiv Ivana Franka: Andrii Kos (frahment epistoliarnoi spadshchyny). In: *Naukovyi visnyk muzeiu Ivana Franka u Lvovi, vyp. 3*. Lviv: Kameniar, 82–96.
7. Lysty do Mykhaila Kotsiubynskoho. (2003). / Uporiadk., koment. V. Maznoho. Nizhyn, t. IV.
8. Novynky. (1896). Vôdchyty d-ra Yv. Franka. *Dilo, № 270*, 30.11 (12.12), 3.
9. "Sich" 1868–1898. *Almanakh v pamiat 30-ykh rokovyn osnovania tovarystva "Sich" u Vidny*. (1898). Lviv: Z drukarni Naukovoho tovarystva im. Shevchenka.
10. Spohady pro Ivana Franka. (2011). / Uporiad. M. Hnatiuk. Vyd. 2-he, dopovn., pererob. Lviv: Kameniar.
11. Tyvonovych, I. (1906). *Istoriya zasnovania "Ruthenische Revue"*. Viden.
12. Fedasiuk, N., Shapoval, Yu. (1996). Sembratovych Roman. In: *Ukrainska zhurnalistyka v imenakh: Materialy do entsyklopedychnoho slovnyka / Za red M. M. Romaniuka*. Lviv, vyp. 3, 271–272.
13. Franko, I. (1986). *Zibrannia tvoriv: u 50 t. Kyiv: Naukova dumka, t. 50*.
14. Franko, I. (1982). Ivan Tyvonovych. Istoriia zasnuvannia "Ruthenische Revue" u Vidni. In: Franko I. *Zibrannia tvoriv: u 50 t. Kyiv: Naukova dumka, t. 37*, 252–254.
15. Franko, I. (1985). Proletarska natsiia. In: Franko I. *Zibrannia tvoriv: u 50 t. Kyiv: Naukova dumka, t. 44, kn. 2*, 611–613.
16. Franko, I. (1981). Taras Shevchenko i yoho "Zapovit". In: Franko I. *Zibrannia tvoriv: u 50 t. Kyiv: Naukova dumka, t. 34*, 386–388.
17. Franko, I. (1981). Ruthenische Revue. In: Franko I. *Zibrannia tvoriv: u 50 t. Kyiv: Naukova dumka, t. 34*, 406–407.
18. Franko, I. (2011). Le Tsarisme et l'Ukraine par Romain Sembratovych, avec preface de Bjoernstjerne Bjoernson Paryzh 1907. In: Franko I. *Dodatkovy tomy do Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh*. Kyiv: Naukova dumka, t. 54, 711–713.
19. *Khronika NTSh*. (1905). Ch. 22, vyp. 3.

IVAN FRANKO ARTICLE & LETTERS BY ROMAN SEMBRATOVYCH

Yakym HORAK

*Mykola Lysenko Lviv Music Academy Department of Music theory
5, O. Nyzhankivskoho Str., Lviv, Ukraine, 79005,
e-mail: yakym.horak@gmail.com*

The article deals with the oeuvre of arts & Letters' by Ivan Franko and Roman Sembratovych (1876–1906) – Ukrainian journalist, publisher maverick and politician. The oeuvre bears witness to their relationship, which dates back to primary gymnasium years of Roman Sembratovych, when he initially evoked his interest in Franko's oeuvre. The oeuvre extends back over the years of Sembratovych studies in Vienna University. Engaged with the German language press in Vienna, he auspices Franko's publishing enterprise in Austria's capital. The letters' oeuvre bears witness to exact timeline of their collaboration. In 1901 R.

Sembratovych initiated the publication of German-language X-Sthralen magazine, dedicated to Ukrainian cause, and collaborated with Ivan Franko in Ruthenische Revue Magazine panel of boards, which he published in collaboration with Ukrainian Ferein in Vienna. The oeuvre bears witness to political contradictions between Ivan Franko and editor's board as well as Franko's denouement in it's political stance and critical attitude of Sembratovych's real-politik cause. The Sembratovych-Franko letter's oeuvre, containing 22 items, as well as German language article The Outline of Ivan Franko's Literary Oeuvre, alongside with Ukranian translation, are published along with the article.

Tags (keywords): Roman Sebratovych, Vienna, Ukanian Student's Vienna Sich Ferein, Die Zeit, X-Sthralen, Iwan Franko. Ein literarische Charakterbild, Ruthenische Revue, Ruthenische Revue the history of publication, Ivan Tyvonovych, Le Tsarisme et l'Ukraine, Bjernsterne Martinius Bjernsen, Arts & Letters.